

MOLDOVAI Magyarország

Gazeta Ceangăilor Maghiari din Moldova

2020. Tavasz

ÚJ SOROZAT XXX. ÉVF. 1. SZÁM (320.)



Tartalomjegyzék

Bartosné bába	3
HALÁSZ PÉTER:	
„Kelj fel fiam, kelj fel...”	4
„Scoală te, băiete...”	9
PETRES LÁSZLÓ:	
Vissza kell térni a forráshoz!	14
PETRES LÁSZLÓ:	
„...kávárik esze, mi az gyükér s mi az, hogy oda tartunk Romániához”	19
PETRES LÁSZLÓ:	
„...otthon is ilyenek vagyunk csak épp máshogy”	26

Lapszámunk szerzői

HALÁSZ PÉTER
(1939, Budapest) néprajzkutató,
Gyimesközéplak

PETRES LÁSZLÓ
(1975, Újtusnád) magyartanár,
Lujzikalagor

Első borítón: Forrófalvi hétköznapiak (Fotó: Ádám Gyula)

Hátsó borítón: Forrófalvi Bálint Luca (szül. 1936) később férjével, Farkas Péterrel a bákói Szent Péter-napi búcsún.

E lapszámunk vendégszerkesztője Petres László.

Köszönettel tartozom Bálint Lucának, Benke Magdolnának, Benke Jánosnak, Gál Eszternek, Gál Ruthnak, Kancsal Máriának, és Májer Borbálának a szám elkészítésében nyújtott önzetlen segítségükért.

A lapszámomban közölt folklór szövegek saját gyűjtésem.

Petres László



Kiadja a SZÉKELYFÖLD ALAPÍTVÁNY
A kiadásért felel: FERENCZES ISTVÁN elnök

Felelős szerkesztő: MIRK SZIDÓNIA-KATA
Munkatársak: BARTHA GYÖRGY, HALÁSZ PÉTER, IANCU
LAURA, ION NETE, OLÁH-GÁL ELVIRA, PETRES LÁSZLÓ
Korrektor: FERENCZ S. CSILLA
Grafikai szerkesztő, fotós: ÁDÁM GYULA
Tördelőszerkesztő: BODOR ZSOLT

Készült a Pro-Print Könyvkiadó digitális nyomdájában.
Tel.: +40 266 314 257 • Csíkszereda, Nagyrét u. 22. szám

Postacím: 530170 Csíkszereda, Tudor Vladimirescu u. 5. szám,
tel.: +40 266 311026, e-mail: moldvaimagyarsag@gmail.com
Internetes elérhetőség: www.hargitakiado.ro

A lap ára: 5 RON. Előfizetési díj: belföldieknek egy évre 20
RON, külföldieknek egy évre 35 RON.

Előfizetni a szerkesztőségben vagy postai utalvánnyal lehet,
amelyet a szerkesztőség címére, SIMON ILDIKÓ nevére
kérünk postázni.

Bankszámla: Fundația Székelyföld BCR Miercurea Ciuc, Su-
cursala Harghita
Lejzámla (cont lei): RO10RNCB0152042365850001
Valutaszámla (cont valută): RO26RNCB0152042365850004

Folyóiratunk Magyarországon megrendelhető a Magyar
Napló szerkesztőségében (1092 Budapest, Ferenc körút 14.
I. em. 5. Tel: +36 14136672)

TÁMOGATÓINK



Felföldi Elek – Budapest

Fodor Albert – New York

Dr. Porcza Antal – Mosonmagyaróvár

Forrófalvi archaikus imák

Ién láfákszem ién ágyamba
Menden tástem koporsómban
Ingem angyal őrózzöm mág
Szent keresztvál jegyezzen mág
Tőlem sátán távol lágyen
Jézus maga válám legyen
Jézus, Mária, Szent Józsep
Náktek ajánlom szívemet, lálkemát
Okorok válátek élni s mágholni
Holálom oráján
Ó kágyes, ó édes Szűzmárjám.
Ámen.

Szent szűz, szen Borbár
Ül vala és szér vala székibe,
Arany haja láárásztvá,
Vasrudakval lecsíptátvá,
Térgyig vérbe, könyökig könyübe.
Odamene Szent Lukács evángheliszta,
Aszt monta, mit sírsz, mit keseregsz
Szent szűz szen Borbár?
Hogy ne sírjak, hogy ne keseregjek,
Ha szűz Mária szent Fiát e feteke Fűödre elrendezte,
Hogy hirdesse az én imáccságecskámát
Ki elmondja minden nap ötcör,
Kiváltképpen pénteken háromcor
Három napval hámarább megmuttítódik hálálja
A Zisten előtt legküsebb baja sem lesz bűnbe.
Ámen.

Májer Ferencné Szöcs Borbála, szül. 1951, Forrófalva.

Gyűjtötte: Petres László, Forrófalva, 2020

„Kelj fel, fiam, kelj fel...”

Forrófalva történeti és kulturális értékei

„Kelj fel, fiam, kelj fel,
Hajdi, haza velem!”

(Forrófalván gyűjtött népdal)¹

A moldvai magyarok egyik legrégebbi települése a Bákótól délre, mintegy 20 km-re, a Szeret jobb oldalán húzódó lapályon, az úgynevezett Szeret-terin található Forrófalva. A 374 esztendeje idelátogató Marcus Bandinus püspök így írt róla: „Nyugaton közel hozzá szőlősök vannak, jó borban, gabonában, barmokban, vadakban és madarakban bővelkedik; a gyengéd csobogású kedves patak a község kellemét emeli. Északra mező van, nem messze keletre a Seret, délen egy nagy, tágas völgy látható.”² A 90 esztendeje ott járt Veress Sándor népzenekutató naplója szerint pedig „...útközben, ahogy a hegyen megyünk, végiglátni az egész Szeret völgyét. Mindenütt nagy áldás, gyönyörű búzaföldek, kukoricatáblák, szőlők. Kitűnő termőföld az egész vidék.”³ A táj tehát nemcsak gyönyörködtető, hanem az emberi megélhetésre is kiválóan alkalmas.

A település régiségét a szájhagyományban különböző emlékek őrzik. Ştefan cel Mare – a helybéliek Nagy Istvánja – idejéből való monda szerint a törökök ellen harcoló moldvai fejedelem seregében vitézkedett egy Forró nevű katona, kinek lányát a vajda „feleségül vette”. A forróvérű uralkodó ugyanis legendája szerint ahol csak meglátott egy-egy szemrevaló lányt, rögtön „feleségül vette”. Így történhetett a szájhagyomány szerint, hogy „Nagypatak mellett Nagy Estány béállt

a paphoz csobánnak. A szomszéd faluban egy Forró János nevű embernek volt két szép lánya, s a vajda megszerette az egyiket, elvette feleségül, környezete ellenkezésére is. De minthogy a leány magyar volt, ő pedig oláh, megegyeztek, hogy leánygyermekük magyarok lesznek, a fiúk pedig oláhok. Ekkor a vajdáné azt mondta: *kegyelmednek oláh legényeket szolgálakul, nekem magyar legényeket!* Hoztak is nyolc magyar legényt. Idők múltán megkérdezte István a magyar legényeket, hogy mit kívánnak hosszú, becsületes szolgálatuk jutalmául? Egy *morzsa* földet kértek, ahol *meglegyenek*. Nekik adta azt a földet, s ezért lett Forrófalva.”⁴

Más emlékek szerint a települést menekült husziták alapították. Kós Károly olyan adatot közöl, miszerint „sokáig egyedül itt volt Moldvában római katolikus anyaszentegyház, mivel régen Gyoszenből, Szászútából, Bogdánfalváról és Lujzikalagorból is ide hozták a halottaikat.”⁵ Sőt a szájhagyomány olyan emléket is őriz, hogy a szabófalviak is Forrófalván temetkeztek.⁶ Kétségtelen tehát, hogy Forrófalva Moldva egyik legrégebbi, magyar népeességű települése, középkori eredetű lakosai *részes szabadparasztok* (răzesek) voltak, amíg a román bojárok ki nem semmizték őket kiváltságaikból, s a XVII. század elején már két birtokos család, a Goia és a Teleagă tulajdonában volt a falu. Ezek örökösétől vásárolta meg aztán 1615-ben II. Ştefan Tomşa vajda, és a Szucsáva megyei solcai kolostornak adományozta. Az övék volt 1775-ig, amikor Bukovina a török fennhatóság alól Ausztriához került. Történelme során lakossága többször is elmenekült, de mindig visszatért, ám

Szent József vacsorája

Szent József vacsoráját csánták nálunk es. Edesányám csánta, hogyne! Tudjátok-e, hogy csánták a vácsárát régen? Esszeálltak e szomszédasszonyok, egyik tett egy tálecska kását, másik tett egy marok hájmat, másik izét, s összeraktak mindenfélét így. Összehelgették, összegyűtték. S oszto tették bé, csántak geluskát. Megpregetilták egy hályré, pitánnak es esszegyűtték. Mámám náváztá, s én es értem, leánkölök votam, hogy összegyűltünk, s ebbe a zulicába itt ki, tátták e hosszú asztalt. S a zegésszen esszegyűltek oda. Zegész szomszédtság. Esszegyűtték a márfát, liszt, kása, hajma, mi kállált e geluskába s megfőzték egy hályt, s e pitánt megsitte kãmãniecã mámám, s oszto ették meg együtt. Szomszédok esszegyűltek, mámám örökké összegyűti vala szomszédokat. Aszongya, né, jó Szent Józsep, me Szent Józsep most ebbe a hónapba van, 19-én, há! Aszongya, jó Szent Józsep, aszongya, akar-e komáasszony, akarsze te, kerestleányom, csánnunk vecserát?! Gyűltek esse... Vagyon Szent Józsepnek énekje, vagyon. Nyelunál mágvonnok a zénekek. Idvező Szent József ... Tudom, dá káll nezzem e hertikét. Nyeluhoz esszegyűttük, s oszto leírtuk, mát mikor menünk így, okkor énekeljük.

(Benke Jánosné Pál Magdolna, szül. 1952, Forrófalva)

idővel a Szeret folyó közelében vezető és forgalmas hadiúttól nyugatabbra költözött, hogy békésebben élhessenek.

Első írásos említése 1474-ből való, római katolikus lakosságáról először 1599-ből olvashatunk. Természetesen ezek az évszámok azt jelentik, hogy akkor már jó ideje lakott hely volt, hiszen első templomát – amit talán Bálint Márton épített – 1435-ben emelték Szent Márton tiszteletére – más források szerint a XVI. században –, s kisebb-nagyobb átépítésekkel ma is ott áll a temetőben. Erről a templomról gyakran megemlékeztek az erre járó idegen utazók. 1606-ban egy névtelen olasz azt írja, hogy *Forajan* teljesen katolikus és temploma van. 1640 körüli felmérésben is kis fatemplomával szerepel. 1641-ben Petru Bogdan Baksic püspök egy kis fatemplomról ír *Foroyani*-ban; 1643-ban Bartolomeo Basetti olasz Itáliába küldött jelentésében szalmával fedett fatemplomról, ami 12 x 5 lépés, s az oltárán Szűz Mária látható és egy kereszt. A Forrófalvával foglalkozó forrásokban visszatérő szöveg, ez a „*temploma van, de papja nincs*”. Ugyancsak a XVII. század második feléből (1661) írja egy Vlas Kojcevic nevű apostoli vizitátor, hogy Forrófalvának 421 magyar katolikus lakosa van, akiknek azonban jó ideje nincs papjuk, sem miseruhájuk, mert azt a Lengyelországból érkező püspök magával vitte.⁷

A település népességének magyar voltát mutatják a Bandinus 1648-ból való leírásában szereplő családnevek, amik között bőséggel találunk olyanokat, mint *Antal, Árva, Balázska, Bálint, Benke, Csikó, Demse, Diák, Dobos, Farkas, Gyurka, Hajdú, Imreh, Jánoska, Kántor, László, Máté, Mesterke, Nagy, Nevetlen, Pataki, Sebestyén, Sebő, Sipos, Székely, Varga*. A nehéz sorsú püspök moldvai látogatása idején a falu pap nélkül, közössége lelkileg igen elhanyagolt állapotban volt, a bákói káplán csak havonta látogatta őket, ezért Bandinus 108 férfit és 106 nőt keresztelt meg. Csak a XVII. század végétől kaptak saját papot, de sajnos legtöbbször olyanokat, mint Zamoyszki Szaniszló, aki „a magyaroknak első ellensége” volt (1838), vagy Romilla Bonaventura, aki „erősen tiltotta a magyar szót” (1929). De akadt köztük olyan is, aki nem volt „lélekvesztő”, hanem valóban lelkipásztorként szolgált, mint a Dominicus Migliorati nevű olasz atya, aki 1860-ban jött ide, s híveitől „minden nyelvtani segédeszköz nélkül megtanult magyarul” úgy, hogy levelezni is tudott nyelvünkön. Mint Ballagi Aladár írja: „Folyékony magyar beszédét olasz módra, élénk taglejtésekkel kíséri. Azon áldott kedélyű, humoros, közlékeny egyének közül való, kiknek körében egyszerre otthon érezzük magunkat. Merő szívesség, jóakarát, csupa tűz. Erős optimizmusa, minden a legjobb, vagy ha az nem volna, humoros oldaláról fog fel. Kedélyesen adta elő, hogy két szomszédját, Petrást, a klézseit és Barbera Pétert, a bogdánfalvi papot meggyilkolták. Most rajtam a sor – mondta –, de jöjjenek csak, várom őket, majd lesz nekik nemulass, de nem nekem.”⁸

„Hogy a régi időkben magyar nyelvű vallásgyakorlat folyt – írja Domokos Pál Péter forrófalvi tapasztalatai alapján –, azt ékesen bizonyítja a *Forrófalvi imádságos könyv*. Második moldvai utam (1932) legszebb jutalma volt e kézirat, melyet

Trunkon, Benedek Péternél találtam, de a tulajdonosa szerint származási helye Forrófalva. A 744 + 23 oldalas, szép kézírással készült könyv az esztendő minden egyes napjára szolgáló imádságokat tartalmaz.” Domokos Pál Péter idéz a forrófalvi imádságos könyvből, egy oldalának képét is közli. „Nagy kár – folytatja a jeles kutató –, hogy a könyv semmi adatot nem tartalmaz arról, ki írta.” Azt is csak sejtethetjük, hogy az 1700-as években keletkezett. Domokos feltételezi, hogy Petrás Incze dédapja írta, aki „tudós férfiú hírében állott, s Zöld Péter azt írta róla, hogy 1671-ben kezdett naplójában először olvasott a moldvai csángómagyarok szomorú helyzetéről”. Feltevését megerősíteni látszik Petrás Incze 1842-ben írt vallomása, mely szerint: „Atyámat nevezik Petrás Ferencnek, ki Forrófalva szentegyházának volt 45 évig kántora; a latin, magyar, olasz és oláh nyelveket beszéli és írja... Atyám élő nyelven beszéli, hogy nagyatyám is előtte azon a helyen az említett egyházi hivatal több évekig folytatta...” Ilyen jeles személyiségekkel büszkélkedhetnek tehát a Forrófalván élők, s a hagyományos kultúra őrzésére itt működő *Forrófalvi Phoenix Kulturális Egyesület* számára szép feladat lehetne nagy szülőttje, Petrás Incze János és felmenői emlékének megjelölése és megőrzése.

A madéfalvi vérengzésből menekülő székelyeket Moldvába kísérő Zöld Péter lelkész jelentése szerint (1781) a XVIII. század végén Moldvában a forrófalvi volt a legnagyobb katolikus plébánia, hozzá tartozott Klézse, Nagypatak, Kövespatak, Nagylonka, Diószén és Nagyszőlős. „Több mint ötszáz gazdát számlál, mindennemű gabonában bővelkedik és a fák legkellemesebb gyümölcszeivel dicsekszik.”¹⁰ Forrófalvától keletre eső Szeret-tere a határ legtermékenyebb része. A kollektivizálás előtt a falu legjobb gazdái közül többen öntözéses kertészetet hoztak itt létre, s paradicsomot, káposztát és más zöldségféléket termesztettek, amit aztán a bákói piacon értékesítettek. Ezen a részen az 1950-es években a nagy árvíz alkalmával a Szeret úgy kijött a vasúthoz, hogy veszélyeztette a pályát, s úgy volt, hogy a vasutat „elmutálják”, vagyis arrább helyezik, de sokba került volna. Inkább hoztak – mint mesézték – lipován embereket a Deltából, akik vesszőkaszók közé követ *benderítettek* a vonatról, s ez gátolta a vizet és védte a vaspályát. Aztán megcsinálták a *Kanált* – vagyis a csatornát –, s elvitték a Szeretet a régi helyire.

Forrófalva lakossága történelme során többször elmene-kült, de mindig visszatért. 1691-ben az újranepekedett falu 160 családból állt, fatemploma és harangja volt. Egy 1730-ból való híradás szerint a falu új, nyugatabbra eső helyén Anton Manzi atya idején plébánia létesült, 1722–1744 között pedig temploma épült kőből és téglából, Páduai Szent Antal tiszteletére. A XIX. század elején ismét új templom építésébe fogtak, bár a forrásokból nem egyértelmű, hogy újat kezdtek, vagy a régebbit újjították. Ez a harmadik templom a Forrófalvát és Nagypatakot elválasztó, Kostica nevű dombon épült, s mindkét település használta. A templomhoz tartozó harangláb távolabb készült, közel a parókiához, majd 1858 és 1860 között lebontották, anyagát szétosztották. 1883-ban ismét templomot építettek, nem tudjuk, hogy újat-e vagy a régít újjították. 1925-ben Mihai Bejan plébános engedélyt

kért a püspöktől a templom nagyítására, s 1930. július 27-én letették az „új templom” alapkövét, a ceremóniát Mihai Robu, jászvásári püspök végezte. Igen lassan haladt a munka, 1935-ben még javában dolgoztak rajta, s még el sem készült, mikor 1940 októberében és novemberében két földrengés is megrongálta, csak 1965-ben tudták teljesen használatba venni. A parókia 1911-től épült a régi mellé, amelyik 1728-ban készült Francantonio Manzi olasz misszionárius idején.

Történelme során a hitelt érdemlő román statisztika szerint Forrófalva lakossága római katolikus, magyar nemzetiségű és anyanyelvű volt. Az 1864. évi, Cuza-féle jobbagyfölszabadítás idején 258 lakos kapott földet, összesen 611 fálcsát – ami jó 300 ha-t jelent –, tehát családonként alig több mint 1 ha esett. Úgy tűnik akkoriban inkább állattartásból élt Forrófalva népe, mert egy-egy családra 2 marha, majdnem 1 ló, 2 disznó és 1-1 juh vagy kecske jutott. Ugyancsak Lahovari Nagy Földrajzi Szótára szerint 1892-ben a 369 család 1508 fő lakosából 1443 magyar (96%), 36 román (2,4%), 10 német, 9 örmény, 9 zsidó és 1 olasz volt; foglalkozásuk szerint 1099 gazdálkodó, 1 mesterember, 5 kereskedő 4 szabadfoglalkozású, 200 munkás és 13 szolgáló¹¹. De már három évtized múlva a hivatalos népszámlálás csak egyetlen magyar nemzetiségű és anyanyelvű, ám 1757 római katolikus vallású személyt talált Forrófalván¹². Így aztán találgathatjuk, hogy a többi magyart kiirtották, vagy eltagadták a statisztikusok. Az utóbbi a valószínűbb, mert Tánzos Vilmos megfigyelése szerint 1996-ban a teljes egészében katolikus lakosság 75%-a magyarul beszélt, s ez az arány még 2009-ben is 51% volt.¹³

Forrófalva múltjában számos hagyományos tárgyi emlékről van tudomásunk. A legrégebbi s talán a legértékesebb a település egykori helyén lévő – már régóta a szomszédos Nagypatakkal közösen használt – temető, itt található a már említett, a hagyomány szerint a XV., Tánzos Vilmos¹⁴ szerint a XVI. században épült fatemplom, benne a falu jeles szülötte, Petrás Incze János dédapjának, Petrás Mihály (1732–1793) kántornak a keresztje, valamint az édesapjára, az ugyancsak kántorként működött Petrás Ferencre (1775–1843) emlékező, fia által készített emlékkereszt, melynek veretes szövege készítőjének emelkedett gondolkodására vall:

Itt az / Urnak / Sz. / Nevé / ben / Petrás Ferencz meg pihen / Míg a trombita szavára a nagy napon felszerken / Elhunyt / Életének / 68ik Esztende / jében / Forrófal / vi / kántor / ságának 50 / Május 5 / 1843 / A Halálát / kesergik / hitvese / magzati / vérei / Jóakarói

A forrófalvi Petrás család harmadik nemzedékének legismertebb tagja, *Petrás Incze János* 1813. július 24-én látta meg a napvilágot, a gimnáziumot a Kézdivásárhely melletti Kantán, a minoritáknál végezte, majd Nyírbátorban, Szegeden és Egerben tanult. 1835-ben Egerben tett – Incze néven – szerzetesi fogadalmat és 1836-ban szentelték pappá, s itt „*hitszónok*” és *prokurátor*, majd 1838-ban a kantai gimnázium tanára és segédlelkésze lett. A prokurátorság Barna Gábor szerint a rend jellegéből fakadó „kolduló körutakkal kapcsolatos megbízott”-at jelenthetett.¹⁵ Előjárói ugyanis misszionáriusként szülőföldjére, Moldvába küldték, de a moldvai misszió akkori vezetője, I. C. Magni ellenséges magatartása miatt csak 1839 őszén foglalhatta el káplánként a pusztinai plébánián lévő állomáshelyét. Ez idő alatt ismerkedett meg a Petrus Raphaél Arduini apostoli vizitátor titkáráként az ugyancsak Borszéken tartózkodó Döbrentei Gáborral, az akadémia „titoknoká”-val, aki érdeklődött a moldvai magyarok sorsa és műveltsége iránt, s 38 kérdést fogalmazott számára. Ezekre Petrás hamarosan részletesen válaszolt, elsősorban szülőfalujában, Forrófalván szerzett ismeretei alapján. Válaszai a *Tudománytár* 1842. VII. évfolyamának XII. kötetében jelentek meg. Ezek tekinthetők a moldvai magyarokról szóló tudósítások egyik legelső, tudományosan és a szenttanú hitelességével megalapozott híradásnak.¹⁶ Petrás Incze János 1842-től haláláig a szülőfalujával szomszédos Klézse plébánosaként szolgálta népe vallásos életének és identitásának erősítését, továbbá számos alkalommal közvetítette a Szent László Társulatnak a moldvai római katolikusok részére nyújtott anyagi támogatását. Forrófalva lakosai büszkéek lehetnek jeles szülöttjükre, aki a sors kegyetlensége miatt 1886. szeptember 6-án rablógyilkosság áldozataként lehelte ki nemes lelkét.¹⁷

Forrófalván a korábbi évszázadokban természetes és magától értetődő volt a magyar nyelv használata a mindennapokban és a vallásgyakorlatban. Mutatja ezt a különböző

Aprószentek

Mikor vót aprószentek, akkor vót e vessző. Asszonnya: Aprószentek, Szendávid, üseld el egességvel, békességvál, lélek üdvösségvel – akkor kellett id ni. De, ha fiúk vótak, üttek, üttek jól. S az a vesszőcske, oszt osztá cigáréval felkészítvát, saszt felszúrták bán, aszonták, hogye az uruságos. Mikor álbátágszik valami anyimál, akkor szentelják mág aval e vesszővél. Tartották e hászban. Piroska, olmovássző, melik hajlik. Felkészítve cigárévál, ú jártak a legények, dá kellett öröszködj, met ha úgy ütött! Zágészát vették rándrá, dá sziépen, akkor csak tett, így ni, aval a vesszőcskévél, ú jártak e kicsikék es, mind vesszőcskévél, s osztá primilták peracet. Csak a kicsikék jártak, osztá ástá vótak e legények, ozok nám jöttek, a zúton, a zúton kellett fus, mát nám aprószentekelt, ütött. Oszt a nopot tartották, oszt tutták Aprószentek Szendávid.

(Farkas Péterné Bálint Luca szül. 1936, Forrófalva.)

határrészek megnevezése, ami mindig az első telepések etnikai hovatarozását jelzi, akik nevet adnak a határ részeinek. Itt olyan helynevekkel találkozunk, mint *Bérc, Bikkes, Bocskoros, Farkasgödör, Hárompatak, Kecskéváros, Kenderesek, Magyaros* és hasonlók. A szomszédos falvak határára is áthúzódó, *Klézse patakába* ömlő *Háromárok* nevű csermely környékén lévő *Háromárok feje* és a *Fodor kaszálója* névhez, ha nem is különösebben régi, de nagyon érdekes történet fűződik, amiről Domokos Pál Péter is megemlékezik. A Forrófalvával közösen használt „nagy-pataki temetőben – írja az 1929-ben ott járt kutató – egy jól gondozott, cement sírbolt van. A Bákóban élő gazdag Fodor család őse (nagyapja) nyugszik itt, akinek mesés vagyonát érdekes eredettel ruházza fel a nép száján élő hagyomány.”¹⁸ Ezt az „érdekes esetet” Forrófalva környékén több faluban számos változatban ismerték, különböző szövegekkel fel is jegyezték. Én a klézsei helynevek gyűjtése közben talákoztam vele a *Háromárok feje* határnévvel kapcsolatban, mégpedig erősen folklorizálódott formában.

„Nem is nagyon rég, még kéccáz éve sincs, ennek a Fodor Mártonnak vót egy pár lova. S hát uljan szégén ember vót, ű abból élt, a fuvarosságból, járt fuvarozni le Galacba. Mēnt s nemtom miljen pontba ért, hogy immá a lovakat megpihentette s ő és mēgebédēlt egy vendēglōbe. A lovaknak ēnnik adott, bēmēnt, s ott le vót űlvel egy asztalhoz nemtom hány embēr, s beszélgettek. Magyarul beszéltek azok a zembērēk, s ez a Fodor Márton kihallgatta, hogy mit beszélnek. Aszt beszéltek, hogy iljen s iljen hejt, a Háromárok fejiben van ēty nagy bikkfa, s az a bikkfa udus. S az az udu mēgvan rakva arannyal. De ōk tizēnēgyen tartoznak hējza, s ōk főleskūttek, hogy aszt az aranyat nem vēszi ki ēgyes, míg ott nem lesznek mind a tizēnēgyen. S abból a tizēnēgyből még mēghót ēgy, s hát ōk nem bírták kivenni az aranyat. S ez a Fodor ügyelte a beszédēt, s nem még mēnt Galacba a fuvarba. Éttek a lovak, ő és ētt, s mēgsírūlt. Jó kemény lovai vótak, mēgtért s fogta hajtani a lovakat, hajtani s hajtani, s mikor Űjfaluhoz értek, mēgdōglōtt a zēgyik ló. Nem törōdōtt vele, a lovat otthatta a zút mellett, s mēnt elé haza ēgy lóval. Mikor hazaért, a zasszon elkezdēt sírni, met ott nem láttak uljant, hogy [valaki] mēnēn a kocsiyal s ēgy lóval, hát a zasszon sírni fogott, hogy immá mi lesz velük, miből élnek még, met ōk azután éltek. – Ne is törōggy vele – aszongya a zembēr. – Tēdd fēl a züstöt málēnak, s főzz málēt, met ēhes vagyok, s asztán mēnūink gombászni. A zasszon sírt: – Neked van szüved, hogy mēnny gombászni, mikor a ló mēgdōglōtt? – Ne is törōggy vele. Émēntek gombászni, s ezēk mēgneveszték hol vót, s mēg és találták azūdōtt. De immá hogy vigyék el a pénzt nappal, mit mondanak, mit? Met oljan szárazság vót, hogy gombát nemigēn lēhetēt találni. Agyig mēntek a zērdōbe, amig kaptak ēgy, két, három gombát, s iljen... aszonták átalvetō... hogy itt hátul és vót... az asszon és, az ember és, amennyit ēbirtak arannyat. S aszongyák: – Mit hoztok? – Gombát. – Há nem lehet találni. – Há né, itt a gomba a kezünkbe. No, hazahorták aszt a sok pénzt, amennyit tuttak, hát mingyá fogott gyarapodni, mingyá ēszt vēt, mingyá aszt vēt. Mēgvētte a zērdōt, akkor mēgvētte ott hul el vót adva iljen szōlōk vótak, dēzsmára atta ki

a zembērēknek aszkat a régi fajta szōlōket... No hát gazdagottak, gazdagottak... de a zōreg nem hatta el a csángós gūnyát, meztláb járt s gatyába, hosszú ingbe. Hanem a fija, Márton, az immá urijassan járt, akkor még az onokája és, Fodor Miháj, kivētte vót még a Pap hēgyin és árēndába aszt a szōlōt az ujfalusi határba. Mēggazdagottak... a Fodornēnak oljan kozsókja vót, így mēgvót, így kerekēn, mint a rigiek... Asztán Bákón alul az Izvoroknál, ott vót nekik birtokuk, oda mēntek, de aszt a küs házacsát Nagypatakon sose hatták el. S az az arany még most és ott van, csak nem tuggya sēnki. Kituggya!”

Forrófalván is 1963-ban kezdődött a szovjet típusú kollektív gazdaságok erőszakos szervezése. A helyiek elmondása szerint azonban már 1962-ben megkezdődött az emberek győzködése, sőt már 1959-ban „volt az önteveserile”¹⁹, nem kollektív direkt, de az is egyfajta *komunistaság* volt, hogy összegyűjtik a helyeket..., mintha lett lenne egy család, az egész. Csak az volt a baj, hogy a helet elvették, de nem családba’ használtuk. Akkor még nem kellett beadni az állatokat, majd csak mikor kollektív lett, akkor vették el a szekereket, a marhákat” – panasolta egy 1943-ban született, forrófalvi asszony. Később így emlékeztek ezekre a szörnyű időkre a forrófalviak: „Míg nem volt kollektív, akkor ha volt egy hektárunk, azt dolgoztuk elé... gyermekeinkvel, apáinkval. De mióta a kollektív bējött, nem adtak, csak egy-egy *bukacikát*”²⁰, hogy ne dōgöljünk meg étlen...” „Ki mekkorát elbirt lopni a kooperatívánál, de a *kinyeremet* nem adta, *zaharomat* nem adta, *ulejomat* nem adta.”²¹ Ami pityókája termett a kollektívnek azt elvitte az állam. A forrófalviak kijöttek a Székelyföldre, hogy pityókához jussanak. Jöttek Torjára, Alcsíkba, ahová csak jöhettek.

Egy ilyen útjuk során történt, 1988. augusztus 21-én, Forrófalva történetének egyik legsúlyosabb tragédiája, aminek körülményei szomorúan tükröztek az akkori idők szégyenletes állapotát. Egy csikcsatószei gazdaság pótkocsis teherautója forrófalvi idénymunkásokkal jövet az Űz-völgyében kényszerűségből lecsúszott a rosszul karbantartott útról s agyon nyomott 27, többségükben forrófalvi magyar fiatait. A baleset után elrendelt általános hírzárlat mutatja, hogy a hatalom menteni akarta a felelősöket, s valóban, csak a kommunista rémuralom megdöntése után hozták nyilvánosságra a baleset részleteit. Hát volt is mit eltitkolniuk a vétkeseknek! A szövetkezet elnöke letagadta, hogy ő parancsolta a sofőrnek a pihenés nélküli útnak indulást, az út karbantartásáért felelősök a költségek hiányára hivatkoztak, a két szembejövő, az embereket szállító teherautónak a kötelező elsőbbséget meg nem adó, sőt azt az útról éppenséggel leszorító két személykocsi vezetőjét – állítólag moldvai fejések fiai – még a tárgyalásra sem idézték meg. Egyedül a vétnel sofőrt büntette meg a kommunista „igazság”-szolgáltatás: tíz év börtönre, súlyos perköltségre, a sebesültek kórházi, a halottak temetési költségének megtérítésére ítélték. Csak a borzalmas katasztrófa forrófalvi és nagy-pataki áldozatainak hozzátartozói vizsgáztak jelesre emberségből abban az embertelen világban: lemondtak a törvényszéken a sofőrré kirótt mindenféle követelésükről. A csíkiak pedig pityókát

gyűjtöttek az áldozatok családjainak megsegítésére, amit aztán bevitték Forrófalvára. De ez a szép gesztus nem sokat segített szegény szerencsétlen gépkocsivezető lelkiismeretén, önvádján, aki még 15 esztendő múlva is így emlékezett vissza a tragédiára: „attól a naptól már sohasem fogok megszabadulni. Azokkal a forrófalviakkal, szerencsétlen csángókkal fogok álmodni egész életemben. Örökké hallani fogom a váj Dumnyezeót és a jaj, Istenemet.”²² Később egy vaskeresztet emeltek a két megye határánál, a tragédia helyszínén, amin a halottak neve olvasható, s ott évről évre igehallgatással, imával emlékeznek az áldozatokra a forrófalviak. A 21 forrófalvira és a 4 nagypatakira, a 4 orbénira, valamint a 13 súlyos és a 22 könnyebb sebesülte. Úgy hallottam, hogy halottak napján is mindig van virág és égő gyertya a keresztnél.

Az élők pedig kínlódtak tovább, ki hogyan. 1990 után visszaadták az embereknek a helyeket, de nem mindent, nem ott és nem úgy. A falu izlázát²³ például nem adták vissza, mert azt – mint mondják – az akkori primár²⁴ kaparintotta meg magának. Azóta pedig Forrófalvát is – újabban Kákovának is nevezik – elérte a moldvai magyarokat is sújtó gazdasági bizonytalanság. A mozgékonyabbak szétszóródtak a világban, megkeresték, kinek hol van letéve a kenyere. Egyre több az üresre épített új ház, egyre több a szülők nélkül felnövő gyermek és egyre kevesebb az ünnepekre hazalátogató, Európa gazdagabb részén dolgozó „vendégmunkás”.

Az odahaza maradottakat pedig tovább örli az idő és viselik a rájuk mért sorsot, azzal a különbséggel, hogy ők nem „Itáléban”, „Dzsermánéban”, „Espanéba” vagy ki tudja hol veszítik el az amúgy is bizonytalan „csángómagyar” identitásukat, hanem „honn”, tehát otthon olvad el mindaz, ami több mint fél évezreden keresztül megőrizte őket olyanoknak, akikből Petrás Ferenc, Petrás Incze Jánosok támadtak, aminek aztán az idők múltával egyre kisebb a valószínűsége.

Vagy mégsem?

Mert azért vannak Forrófalván ma is, akik a tudatuk mélyén átérzik elődeik sokszázados szellemi örökségének értékét és jelentőségét, s igyekeznek azt tőlük telhetően és lehetőségeikhez mérten őrizni, felmutatni és továbbadni. A helyben született Antal-Vajda János 2009-ben létrehozta a „Phoenix-Faraoani-Forrófalva-Kulturális Egyesületet, melynek fő célja a „magyar nyelvi programok megvalósítása, a hagyományok megtartása, a magyar nyelv és a csángó táncok tanítása”. Mint egyesületükről írják: „A gyermekek és felnőttek, akikkel részt vettünk számos eseményeken az országban és Magyarországon, büszkén vállalják magyarságukat, nem szégyellik ezt és nem félnek.”

Antal-Vajda János egy ideig saját udvarában tanította az

önként jelentkező gyermekeket magyar versekre, énekekre és az olvasásra, majd a szomszédban működő Szeret-Klészse Alapítvány segítségével 2006 óta részt vesz a magyar nyelv iskolán kívüli oktatásában. Amikor ezeket a sorokat írom – a húshagyathoz közeledve – a Phoenix Kulturális Egyesület tagjainak egy része a Budapesten szervezett Csángó Bál programjában való részvételre készül, más részük pedig hamarosan a Bákóban esedékes, Moldvai Csángók Szövetségének Csontkirály és Babkirály című farsangzáró rendezvényére indul.

Forrófalva anyanyelvben, táncaikban, dalaikban élő hagyománya tehát továbbra is örzi Petrás Incze János népének hagyományos értékeit. Az írásom címében és mottójában szereplő felszólítás – Kelj fel, fiam! – ma is szól Forrófalva népéhez, abban a reményben, hogy nem hal ki körükben az elődeiktől örökölt értékek becsülete.

1. Kallós Zoltán: *Balladák könyve*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1971. 506.
2. Domokos Pál Péter: *A moldvai magyarság*. Fekete Sas Kiadó, Budapest, 1987. 375.
3. Veress Sándor: *Moldvai gyűjtés*. Magyar Népköltési Gyűjtemény XVI. Szerk.: Berlász Melinda és Szalay Olga. MNT – Múzsák Kiadó, Budapest, 1989. 307.
4. Rubinyi Mózes: *Tanulmányok a moldvai csángókról*. Budapest, 1906. 40–41.
5. Kós Károly: *Tájak, falvak, hagyományok*, Bukarest, 1976. 105.
6. Duma-István András: *Csángó mitológia*. Kézdivásárhely, 2005. 37.
7. *Călători străini despre Țările Române*. Volumul II. 1970. 139.
8. Ballagi Aladár: *A magyarság Moldvában. Földrajzi Közlemények XVI.* 1888. 1. 16.
9. Domokos 1987. 212.
10. Zöld Péter Batthyány Ignác erdélyi püspökhöz írt jelentése. *Pater Zöld*. Bibliotheca Moldaviensis. Csíkszereda, 2002. 55.
11. Lahovari, G. I. – Brătianu, C. I. – Tocilescu, G.: *Marele dicționar geografic al României II*. București, 1898. 325.
12. Domokos 1987. 172.
13. Tánzos Vilmos: *A moldvai csángók magyar nyelvismerete. Moldvai Magyarság*, 2012. 2. 15.
14. Tánzos Vilmos: Petrás Incze János élete és életműve. In Barna Gábor (szerk): „*a Magyar Nemzetnek utolcsepp vérig háládatos fija...*” *Csángó füzetek* 6. Lakatos Demeter Csángómagyar Kulturális Egyesület, Budapest, 2014. 15–46.
15. Barna Gábor: Petrás Incze János egri éveiről. *Csángó Tükör*, 2013. X. 32. 14.
16. Megjelent még Domokos Pál Péter: „...édes Hazámnak akartam szolgálni...” Szent István Társulat, Budapest, 1979. 1317–1351.; Domokos Pál Péter: Petrás Incze János élete és műve. In *Petrás Incze János*. Hargita Kiadóhivatal, Csíkszereda, 2004. 7–17.
17. Tánzos 2014. 32–33.
18. Domokos 1987. 206.
19. társulás (rom. intovărășire)
20. darabocskát
21. cukromat, olajomat – Ferencz Imre: *A nyomorúság útjai V. Moldvai Magyarság*, 2001. 10. 21.
22. Ferencz István: *Moldovának árva népe XXV. Moldvai Magyarság*, 2003. 3. 20.
23. legelőjét
24. polgármester

Búzaletés

Vagyon, vagyon, s most es van. Adjon Istán, bié bort, bié búzát, szerencsét, áldást, békasséget, léleküdvességet. Dá most nám mondják. Oláhu mondják. Akko biéjötták a házba, de most kün hintik ál. A küszöbre s onét seperd esse, s odaadod a tyúkoknak. Most kün hintik, nám jönnek bé bá.

(Farkas Péterné Bálint Luca szül. 1936., Benke Jánosné Pál Magdolna, szül. 1952, Forrófalva.)

„Scoală-te, băiete..”

Din valorile cultural-istorice ale satului Fărăoan

„Scoală-te, băiete,
Hai cu mine-acasă..”
(Cântec popular din Fărăoani)¹

Satul Fărăoani, aflat la aproximativ 20 km spre sud de Bacău, pe șesul de pe malul drept al Siretului, așa-numit *terenul Siretului*, este una dintre localitățile cele mai vechi ale maghiarilor moldoveni. Cu ocazia vizitației sale de acum 374 de ani episcopul Marcus Bandinus îl caracteriza astfel: „Văile ce se văd la apus țin de el: belșug de vin bun, de grâne, turme, vite, păsări, un pârâu grațios desfătează satul cu un murmur ușor, la miazănoapte o câmpie, la răsărit, în apropiere, se află Siretul, la miazăzi se vede o vale foarte întinsă.”² Potrivit jurnalului cercetătorului de muzică populară, Veress Sándor, cel care a umblat pe aici acum 90 de ani, satul e prezentat astfel: „...în fața drumetului care a trecut peste deal se deschide o priveliște largă a întregii văi a Siretului. Bogăție peste tot, lanuri minunate de grâu, de porumb, de viță de vie. O întregă priveliște de holde bogate...”³ Un peisaj nu numai plăcut ochiului, dar care face posibil un trai îmbelșugat oamenilor.

Trecutul istoric al localității s-a păstrat în diferite tradiții orale. Potrivit unei legende din timpul domniei lui Ștefan cel Mare, în oastea care a dus lupte grele împotriva turcilor s-a evidențiat un luptător cu numele de Forró, a cărui fată a devenit „soția” domnitorului. Potrivit legendelor, domnitorul cu afecțiuni deosebite față de genul slab, cel care, pe unde zărea o fată mai arătoasă, „o lua de soție” imediat. Să urmărim și o altă istorie din tradiția orală: „Pe lângă satul Valea Mare, Nagy Estány (cel care a devenit mai apoi vestitul domnitor Ștefan cel Mare – nota trad.) s-a angajat ca cioban la oile preotului. Un localnic din satul vecin, Forró, avea două fete frumoase iar voievodul (ciobanul »căpătuit« deja – nota trad.) s-a îndrăgostit de una dintre ele și a luat-o de soție, chiar și contra voinței celor din jur. Iar pentru faptul că soția era ungueroaică și voievodul valah, s-au învoit că, dacă în familie se vor naște fete, acelea vor fi de etnie maghiară, iar băieții vor fi valahi. Atunci voievodeasa a mai adăugat: și aprozii Dumneavoastră să fie feciori valahi, iar ai mei feciori maghiari. Au fost aduși în curte opt feciori maghiari chipeși. După mulți ani de zile domnitorul i-a întrebat pe slujitorii maghiari ce dar să le dea, ca răsplătă, pentru îndelungata lor slujbă credincioasă. Aceștia au cerut de la domnitor doar o fărâmă de pământ, unde să-și ducă traiul la bătrânețe. Pământul dăruit de domnitor a fost numit Forrófalva (Fărăoani).”⁴

Potrivit altor surse, păstrate în amintiri, satul a fost înființat de husiții refugiați. Kós Károly prezintă date potrivit cărora din

toată Moldova, mult timp, numai aici, la Fărăoani, a funcționat biserică romano-catolică, deoarece „în vechime” în cimitirul de aici au fost aduși morții din Gioseni, Sascut, Valea Seacă și Luizi Călugăra, pentru înmormântare.⁵ Mai mult, potrivit tradiției orale și morții din Săbăoani au fost îngropați aici la Fărăoani.⁶ Astfel, fără îndoială că, Fărăoanii, este una dintre localitățile maghiare cele mai vechi din Moldova, locuitorii săi de origine medievală sunt țărani liberi, răzeși (*részes szabadparasztok*). Au fost până la o vreme, când boierii moldoveni români i-au dezmoștenit, astfel că, la începutul sec. al XVII-lea, întregul sat aparținea celor două familii de boieri: Goia și Telegă. De la descendenții acestora satul a fost cumpărat în 1615 de voievodul Ștefan al II-lea (Tomșa) și donat mănăstirii Solca din județul Suceava. Satul a rămas în proprietatea mănăstirii până în 1775, după ce Bucovina a trecut din suzeranitatea turcă în cea austriacă. În decursul istoriei, locuitorii satului s-au refugiat de mai multe ori, dar au și revenit, de fiecare dată, însă, vatra satului – din apropierea Siretului, aflată în drumul de convoaie – încetul cu încetul a fost mutată mai spre vest, în speranța unei vieți mai puțin zbuciumate a locuitorilor. Prima atestare, în scris, a satului provine din 1474, iar locuitorii săi de religie romano-catolică sunt menționați pentru prima dată în 1599. Înființarea localității – bineînțeles – este anterioară acestor date, chiar și prima sa biserică ar fi fost construită (poate de un oarecare Bálint Márton) în 1435, cu hramul Sfântul Martin, potrivit altor surse, doar în sec. XVI, sălaș sfânt care și azi străjuiește – trecând prin mai multe renovări mai mărunte sau mai importante – somnul de veci al celor îngropați în cimitir. Biserica a fost menționată în jurnalele mai multor călători ajunși pe aceste meleaguri. În 1606 un italian anonim a notat cum că „Foroian” este un sat pur catolic, având și biserică. Într-o „investigație” din preajma anului 1640 satul este menționat cu mărunta sa biserică de lemn. În 1641 episcopul Petru Bogdan Baksic scrie despre mica biserică de lemn din „Foroyani”. În 1643 italianul Bartolomeo Basetti, în raportul trimis în Italia, scrie despre o biserică de lemn acoperită cu paie, având dimensiunile de 12 x 5 pași, cu icoana Fecioarei Maria la altar și o cruce. În sursele despre Fărăoani apare ca un leitmotiv expresia: „are biserică dar preot n-are.” La fel, în a doua jumătate a sec. XVII (1661) un vizitator apostolic, Vlas Kojcevic a notat că Fărăoanii este locuit de 421 suflete catolice maghiare, de mult timp neavând însă preot, nici patrafir, deoarece episcopul din Polonia care a vizitat eclesia l-a dus cu el.⁷

Originea maghiară a satului este argumentată și de numele de familie menționate în raportul lui Bandinus din anul 1648,

printre care figurează: *Antal, Árva, Balázská, Bálint, Benke, Csikó, Demse, Diák, Dobos, Farkas, Gyurka, Hajdú, Imreh, Jánoska, Kántor, László, Máté, Mesterke, Nagy, Nevetlen, Pataki, Sebestyén, Sebő, Sipos, Székely, Varga*. Cu ocazia vizitației în Moldova, episcopul cu o soartă vitregă, Bandinus, a găsit satul Fărăoani fără preot, iar, în privința îngrijirii sufletești a comunității, într-o stare jalnică, capelanul din Bacău venea în sat o dată pe lună. Bandinus a botezat cu ocazia vizitației sale 108 bărbați și 106 femei. Satul primește preot numai la sfârșitul sec. XVII, însă preoții – în cele mai multe cazuri – sunt persoane precum Zamoyszki Szaniszló (1838), socotit „primul dușman al maghiarilor”, sau Romilla Bonaventura (1929), cel care „tare a interzis limba maghiară”. Rareori s-a ivit în sat un preot, care să nu fi fost „persecutor de suflete”, slujind ca un păstor de suflete adevărat, precum Dominicus Migliorati, cel care, preluând funcția de preot în 1860 și – „neavând niciun manual de gramatică maghiară – și-a însușit limba maghiară” de la enoriașii săi, astfel, încât era în stare să-și desfășoare corespondența în această limbă. Despre el Ballagi Aladár a notat astfel: „Vorbește o limbă cursivă, asociată cu gesturi vioaie – ca vorbitorii italieni, cum e și el. Fiind un individ binedispus, cu haz, excentric, comunicativ, era omul în tovărășia căruia să te simți imediat ca acasă. Binevoitor, darnic, vioi. Disponând de un optimism hotărât, el apucă lucrurile din partea lor pozitivă, iar dacă ele nu dispun de asemenea laturi, evidențiază caracterul lor hazliu. Discută în mod lucid despre cele două omoruri de preot din vecinătatea dânsului (victimele sunt paterul clejan Petrás și preotul Barbera Péter din Valea Seacă). – Acum eu urmez – spune fără frică. – Să vină. Vor afla numaidecât, ce îi așteaptă. Am să le arăt eu.”⁸

„Faptul că în anii precedenți se desfășura la Fărăoani o activitate de catehizare serioasă în limba maghiară – scrie Domokos Pál Péter, pe baza experiențelor dobândite la Fărăoani – este dovedit în mod exemplar de existența culegerii de rugăciuni maghiare: *Forrófalvi imádságos könyv (Carte de rugăciuni din Fărăoani)*. Este cel mai frumos dar al celui de-al doilea drum întreprins de mine în Moldova (în 1932). Manuscrisul l-am aflat la Galbeni, la Benedek Péter, însă posesorul lui m-a înștiințat că provine de la Fărăoani. Exemplarul dispune de 744 + 23 pagini, cu scris caligrafic de mână, conține rugăciuni pentru fiecare zi a anului.” Domokos Pál Péter citează din *Cartea de rugăciuni din Fărăoani*, prezintă și facsimilul unei pagini. „E mare păcat – continuă excelentul cercetător – că nu aflăm nimic despre persoana autorului.” Presupunem, numai, că ar fi fost întocmită în anii 1700. Ipoteza lui Domokos este că ar fi fost scrisă de străbunicul lui Petrás Incze János, cel care „avea un renume de bărbat erudit”, iar Zöld Péter menționează despre el că în jurnalul început în anul 1671 a aflat pentru prima dată despre soarta nefastă a maghiarilor ceangăi din Moldova”. Această supoziție pare a fi argumentată de mărturisirea lui Petrás Incze János din 1842, în care remarcă: „Tatăl meu se numește Petrás Ferenc și a îndeplinit timp de 45 ani funcția de cantor al bisericii sfinte din Fărăoani. A vorbit și a scris în limbile latină, maghiară, italiană

și valahă. Și de la tatăl meu am aflat prin vorbă vie că bunicul lui în acest loc a îndeplinit aceeași funcție de cantor timp de mulți ani de zile...” Locuitorii Fărăoanilor se pot mândri cu asemenea personalități de seamă, iar pentru Asociația Culturală Phoenix Fărăoani, înființată pentru păstrarea culturii tradiționale din localitate, ar fi o sarcină demnă și frumoasă să investigheze și să culeagă datele privind amintirile lui Petrás Incze János și ale predecesorilor acestuia.

Potrivit raportului lui Zöld Péter din 1781 (paterul care i-a însoțit pe secuii pribegiți în Moldova, după Siculicidiumul de la Siculeni), la sfârșitul secolului al XVIII-lea, plebania de la Fărăoani a fost cea mai însemnată din Moldova, aparținându-i filialele Cleja, Valea Mare, Kövespatak, Nagylonka, Gioseni, Nagyszőlős. „Numără mai mult de 500 gospodari, are din belșug cereale, pomii fructiferi de aici rodesc fructele cele mai savuroase.”¹⁰ Terenul Siretului, aflat spre est de sat, reprezintă partea cea mai mănoasă a hotarului.

Înainte de colectivizare, mulți dintre gospodarii de seamă s-au îndeletnicit pe aceste terenuri cu grădinăritul prin irigare, cultivând roșii, varză și alte legume pe care le valorificau pe piețele din Bacău. Cu ocazia inundației mari din anii 1950, Siretul ieșit din matcă a pătruns până la calea ferată, amenințând-o cu surparea, cei competenți s-au gândit prima dată să mute mai încolo linia periclitată de revărsarea apelor, dar acest procedeu ar fi costat mult. Mai bine au adus meșteri lipoveni din Delta Dunării, care, cu gard de nuiele împletite și cu bolovani rostogoliți de-a lungul liniei au reușit să salveze linia de furia puhoaielor. Mai apoi au săpat un canal, conducând Siretul înapoi în albia lui obișnuită.

Populația satului Fărăoani, în decursul istoriei, de mai multe ori și-a părăsit satul, reîntorcându-se apoi de fiecare dată. În 1691, în satul repopulat, erau doar 160 de familii, avea biserica de lemn și clopot. Pe baza unei surse provenite din 1730 aflăm că în timpul preoției paterului Anton Manzi plebania nouă a fost înființată mai spre apus, în matca cea nouă a satului, iar între 1722–1744 locuitorii au durat o biserică nouă din piatră și cărămidă, pe care au sfințit-o cu hramul Sfântului Anton din Padova. La începutul secolului al XIX-lea, au demarat lucrările de construire a unei noi biserici, dar din sursele existente nu reiese clar, dacă este vorba de o construcție nouă, sau de reînnoirea celei vechi. Știm însă locul precis al bisericii, care s-a aflat pe creasta dâmbului numit Kostica, între cele două sate: Fărăoani și Valea Mare, lăcașul urmând a deservi locuitorii ambelor sate. Clopotnița a fost construită separat, mai aproape de parohie, dar între 1858–1860 va fi demolată și materialul de construcție împărțit între localnici. În 1883 are loc construirea unei noi biserici sau renovarea celei vechi. În 1925, preotul Mihai Bejan solicită de la episcop aprobarea extinderii bisericii. Punerea pietrei de temelie are loc la 27 iulie 1930, ceremonia fiind condusă de episcopul ieșan, Mihai Robu. Lucrările de construcție înaintază destul de anevoios, în 1935 încă se mai lucrează, dar construcția nu este finisată în totalitate nici în octombrie–noiembrie 1940, când, una după alta, două cutremure fac ravagii în zidărie. Construcția va fi

finalizată și biserica „dată în funcțiune” doar în anul 1965. Edificiului parohiei vechi, construit în 1728 îi va fi adăugată o extindere în 1911, în timpul preoției paterului misionar italian, Francantonio Manzi.

În decursul istoriei, pe baza statisticilor românești demne de crezare putem afirma că locuitorii de religie romano-catolică ai satului Fărăoani erau de etnie maghiară, având limba maternă maghiară. Cu ocazia abolirii iobăgiei de către domnitorul Ioan Cuza din anul 1864, 258 locuitori ai satului au beneficiat de împroprietărire, fiind distribuite între ei 611 fălci de pământ (mai bine de 300 ha), ceea ce înseamnă că – în medie – unei familii i s-a acordat cu puțin mai mult de un ha de pământ agricol. Așa se pare că pe atunci la baza subzistenței locuitorilor din sat se afla mai mult zootehnia, pentru că – în medie – o gospodărie dispunea de două bovine, aproape 1 cal, 2 porcine, câte o oaie sau capră, etc. La fel, pe baza *Marelui Dicționar Geografic al României* (de Lahovari), în 1892 din 1508 locuitori (aparținând celor 369 de familii) 1443 persoane erau de etnie maghiară (96%), 36 români (2,4%), 10 germani, 9 armeni, 9 evrei, 1 italian. Defalcarea acestora pe baza îndeletnicirilor practicate: 1099 agricultori, 1 meseriaș, 5 negustori, 4 având liberă ocupație, 200 de muncitori, 13 slugi¹¹. Însă, numai după 3 decenii, pe baza datelor recensământului oficial, la Fărăoani a existat doar o singură persoană având etnia și limba maternă maghiară, și 1757 suflete de religie romano-catolică.¹² Astfel, ne putem întreba: oare ce s-a ales de restul maghiarimii? Să fi fost exterminați sau ascunși în dedesubtul rubricilor de statistică? Să admitem, că a doua posibilitate e mai verosimilă, deoarece, pe baza investigațiilor lui Tánzos Vilmos, în 1996 din totalul locuitorilor de religie romano-catolică 75% au vorbit limba maghiară, iar această proporție aproape că s-a menținut chiar și în 2009 (51%)¹³

Din trecutul satului Fărăoani s-au păstrat numeroase vestigii tradiționale populare. Un astfel de monument, poate cel mai străvechi, este cimitirul aflat în locul vetrei satului de odinioară, folosit – mult timp – în comun cu satul vecin, Valea Mare. Aici se află biserica de lemn amintită mai înainte, construită – pe baza tradiției locale – în sec. XV, iar potrivit cercetărilor lui Tánzos Vilmos¹⁴, în sec. XVI. În această biserică se păstrează crucea străbunicului lui Petrás Incze János, Petrás Mihály, cantorul de odinioară din localitate (1732–1793) și crucea dăltuită de Petrás Incze János în amintirea tatălui, Petrás Ferenc (1775–1843), fost cantor și el în sat. Epitaful de pe cruce sună astfel, exprimând gândurile elevate ale autorului: *Aici se odihnește în numele cel sfânt al domnului Petrás Ferenc, până când în ziua cea mare se va deștepta, la cuvântarea trâmbiței în al 68 an al vieții sale, în al 50 (an) de cantorie, moartea sa este deplânsă de consoarta de odrasle de rude de oameni de bine.*

Cel mai cunoscut membru al celei de-a treia generație a familiei Petrás din Fărăoani este Petrás Incze János. A zărit lumina zilei în 24 iulie 1813, studiile gimnaziale le-a făcut la Kanta, aflată nu departe de Târgu Secuiesc, la călugării minoriți, și-a continuat studiile la Nyírbátor, Szeged și Eger. A depus jurământul de călugăr tot la Eger în 1835, sub numele de Incze,

iar în 1836 a fost hirotonisit, devenind predicator și procurator, iar din 1838 profesor al gimnaziului din Kanta și capelan. Procuratorul – după părerea lui Barna Gábor – era un fel de „însărcinat cu organizarea drumurilor de chetă” al călugărilor cerșetori, sarcină izvorâtă din însăși esența ordinului minorit.¹⁵ Superiorii ordinului l-au trimis ca misionar pe pământul natal, în Moldova, însă, din cauza atitudinii dușmănoase a conducătorului misiunii din Moldova, I. C. Magni, numai în toamna anului 1839 și-a ocupat postul de capelan în plebania din Pustiana. În acest răstimp la Borsec a făcut cunoștință, în calitate de secretar al vizitatorului apostolic Petrus Raphael Arduini, cu secretarul Academiei Maghiare, Döbrentei Gábor, care se afla pe atunci la Borsec. Secretarul Academiei se interesa despre soarta și cultura ceangăilor moldoveni, predând lui Petrás un chestionar conținând 38 de întrebări referitoare la această temă. Petrás răspunde numaidecât în scris la aceste întrebări, bazându-se în primul rând pe experiențele sale dobândite în satul natal. Răspunsurile la chestionar apar în anul 1842 în publicația Academiei Tudománytár, seria VII, volumul XII. Acest material poate fi socotit ca una dintre primele dări de seamă despre maghiarimea Moldovei, elaborată în mod științific și fundamentată autentic, din punctul de vedere al martorului ocular.¹⁶ Petrás Incze János a slujit din 1842 până la moartea sa prematură, în calitate de preot al Clejei, sat vecin cu satul său natal, întărind credința și identitatea etnică maghiară a poporului său. A contribuit de mai multe ori la împărțirea după necesități a sprijinului material oferit de către Asociația Sfântul Ladislau pentru catolicii moldoveni. Locuitorii satului Fărăoani pot fi mândri de născutul vestit al satului lor, cel care, având o soartă cruntă, la 6 sept. 1886 și-a dat sufletul nobil ca victimă a unei crime.¹⁷

În satul Fărăoani în secolele precedente era ceva natural, se înțelege de sine, folosirea limbii materne maghiare în comunicarea cotidiană și în practica religioasă. Acest fapt se reflectă și în denumirile date porțiunilor de hotar, ceea ce este în concordanță cu apartenența etnică a primilor coloniști, aceștia fiind dătătorii de nume la ale diferitelor tarlale. La Fărăoani, printre toponimele părților de hotar găsim următoarele: *Bérc, Bikkes, Bocskoros, Farkasgödör, Hárompatak, Kecskéváros, Kenderesek, Magyaros, Klézse pataka, Háromárok, Háromárok feje, Fodor kaszálója, etc.* Dintre toponimele înșirate, de cele patru de pe urmă se leagă o legendă care – deși nu pare a fi foarte veche – e destul de interesantă, amintită și de Domokos Pál Péter. În cimitirul folosit în comun de cele două sate, Fărăoani și Valea Mare – scrie călătorul care a umblat aici în 1929 – se află o criptă din ciment, bine întreținută. Aici este înmormântat străbunul familiei Fodor (bunicul), la sfârșitul vieții sale fiind locuitor băcăuan, deosebit de bogat, iar la originea acestei bogății se află legenda, despre care am pomenit mai sus.¹⁸ Legenda respectivă este cunoscută și în satele vecine și are mai multe variante. Eu am întâlnit-o cu ocazia culegerii toponimelor din Cleja, fiind strâns legată de toponimul Háromárok feje (Capul celor trei râpi) și prezintă un grad de folclorizare destul de avansat.

„Nu demult, poate acum 200 de ani, acest Fodor Márton avea doi cai. Fiind un om sărman, el trăia din cărăușie, umbla cu căruța până la Galați. Merge el și de astă dată și nu știu la ce oră a ajuns acolo, și-a odihnit caii, a mâncat și el ceva într-o cârciumă. Apoi le-a dat cailor să mănânce, intră și el înăuntru și acolo, câțiva cetățeni, stând la o masă, discutau între ei. Aceștia au vorbit ungurește și Fodor Márton – stând puțin mai încolo – a tras cu urechea, oare despre ce se discută. Din vorbele lor a înțeles că, într-un loc așa-și-așa, la Capul celor trei râpe se află un fag uriaș, având trunchiul scorburos. Însă scorbura aceea este umplută cu vârf și îndesat numai cu aur. Însă toată sumedenia aceea de aur aparține celor unșpe fârtați și aceștia s-au jurat că – orice s-ar întâmpla – nu se ating de comoară, numai dacă sunt prezenți acolo cu toți unsprezece. Dar iată că unul a murit și cei rămași – potrivit jurământului – n-au voie să scoată comoara de acolo. Despre asta discutau fârtații... Și acest Fodor a perceput vorba și nu s-a mai dus după cărăușie la Galați. Caii au mâncat, lui nu-i mai era foame, a înhămat animalele, avea cai buni, a ieșit din curtea cârciumei și a făcut calea întoarsă. Și i-a mânat repede, repede, repede, însă când a ajuns la Satul-Nou, unul dintre caii a căzut frânt și a murit pe loc. Nepăsându-i de calul mort, l-a deshămat și l-a lăsat acolo, lângă drum. Și-a continuat drumul numai cu un cal, până acasă. Și când a intrat în curte, muierea sa a început să plângă că nu s-a mai văzut așa-ceva să meargă vreunul cu căruța trasă de un singur cal, și tare a plâns muierea că ce se alege de ei că trăiau numai din cărăușie.

Să n-ai nicio grijă, femeie, îi zice omul. Pune ceaunul la foc pentru mămligă că tare mi-e foame. După ce am mâncat, mergem după ciuperci! Femeia plângea și mai tare. Măi, omule, ce inimă ai, ți-a murit calul și tu mergi după bureți? – Ți-am spus, muiere, să n-ai nicio grijă!

Și au plecat după »ciuperci«. Și pentru că aceia (oamenii din cârciumă – nota trad.) au precizat unde era (aurul – nota trad.), au dat de el imediat. Dar cum să ducă banii acasă în plină zi? Ce să spună (dacă oamenii îi întreabă, ce transportă – nota trad.)? Ce? Pentru că era secetă mare și ciuperci nu erau deloc. Atâta au mers prin pădure, că au găsit totuși una, două, trei ciuperci, aveau așa, desagă... și înainte și la spate... și omul și femeia (au umplut desagele – nota trad.) cu aur, cât au suportat. Și i-au întrebat (oamenii din sat – nota trad.) Ce duceți? Ciuperci. Da, nu se găsesc, deloc! Vezi de treabă! Uite, avem și în mână. Și astfel au cărat acasă o mulțime de bani, cât au putut. Și frumos, încetul cu încetul au început să se îmbogățească, au apucat să cumpere și asta și aia. Au cumpărat o pădure întreagă. Au luat podgorii unde era de vândut și apoi au dat cu dijmă la oameni acele podgorii cu viță de vie de soi vechi... și se îmbogăteau, se tot îmbogăteau... Însă bătrânul n-a lepădat portul ceangăiesc vechi... Umbla desculț și în cioareci, în cămașă lungă. Dar fi-su, Martin purta haine domnești. Atunci nepotul bătrânului, Fodor Mihai a luat în arendă plantația de viță de vie de pe Dâmbul popii, în hotarul din Satul Nou... S-au îmbogățit... Doamna Fodor avea un cojoc, așa, jur împrejur, așa (brodat – nota trad.), ca și la femeile cele bătrâne... Aveau

ei moșii acolo... Mai jos de Bacău, la Izvoare. S-au mutat acolo, dar nu și-au vândut nicicând căsuța lor mică din Valea Mare. Aurul (ce a mai rămas! – nota trad.) este tot acolo și acuma, dar locul nu-l știe nimeni. Cine știe?”

În 1963 „și” la Fărăoani a fost demarată colectivizarea forțată de tip sovietic. Potrivit relatărilor localnicilor, „lămurirea” oamenilor a început din 1962, mai mult, în 1959 deja au fost înființate „entoverșile”¹⁹, acestea nu erau încă direct „colective”, dar – după părerea localnicilor – și acelea erau niște „comunisme”, cu adunarea la un loc a bucăților de pământ, parcă într-o familie mai mare. Problema era că familiile adevărate nu mai dispuneau de pământuri. Animalele au rămas încă la oameni. „Animalele, carul și uneltele mai importante au fost luate de la oameni numai după înființarea colectivelor” – se plânge o femeie născută în 1943. Aceste timpuri cumplite au fost rememorate mai târziu astfel de către fărăoani: „Pe când nu era colectiv, dacă omul avea un ha de teren, a lucrat acest pământ împreună cu copiii, cu tați și bunici... însă după ce a venit colectivul, ni s-a dat în folosință doar o fărâmă de loc de grădină,²⁰ ca să nu crăpăm de foame.” „A furat fiecare cât a putut din colectiv, dar nu ne-au dat pâine, nu ne-au dat zahăr, nu ne-au dat ulei.”²¹ Producția de cartofi ce s-a făcut la colectiv a fost luată de stat. Fărăoanii veneau la cules de cartofi în Secuime, ca să facă rost de ceva cartofi. Veneau la Toria, în Ciucul de Jos, unde puteau veni.

Cu ocazia unui astfel de transport de muncitori ocazionali s-a produs cea mai cumplită tragedie din istoria satului Fărăoani, circumstanțele căreia reflectă în mod real și trist situațiile dezonorante ale acestor vremuri. Un autocamion cu remorcă al CAP-ului din Cetățuia (jud. Harghita) încărcat cu muncitori agricoli de sezon, majoritatea lor tineri din Fărăoani, în Valea Uzului, fiind forțat de traficul în sens invers, a deraiat de pe drumul prost întreținut, în râpa de lângă drum și a strivit mortal 27 de tineri maghiari, majoritatea lor fărăoani. Tăcerea totală asupra informațiilor impusă de către forurile competente după această tragedie colectivă cumplită arată că autoritățile au încercat să mușamalizeze responsabilitatea celor vinovați și doar după căderea comunismului s-au aflat amănuntele accidentului sângeros. Într-adevăr, vinovații aveau ce tăinui. Președintele CAP-ului a negat că el a dat ordin șoferului de camion să conducă fără odihna obligatorie. Responsabilii de la Întreprinderea Drumuri și Poduri, vinovați pentru starea deplorabilă a drumului. Pentru a-și ascunde neglijența, au invocat lipsa de fonduri. Conducătorii celor două mașini mici care au circulat în contrasens și n-au acordat prioritatea cuvenită camionului ce transporta persoane, l-au forțat chiar să deraieze de pe carosabil – fiind progeniturile unor influenți potentați din Moldova – nici n-au fost citați să ia parte la proces. Jurisdicția comunistă l-a pedepsit doar pe conducătorul camionului nevinovat la zece ani pușcărie, achitarea cheltuielilor grele de proces, plata cheltuielilor de spitalizare pentru răniții accidentului și a cheltuielilor de înmormântare pentru familiile celor decedați. În lumea aceea dezumanizată numai oamenii simplii „au dat lecție” de omenie și solidaritate pentru

autorități: rudele apropiate ale celor decedați și suferinzi din Fărăoani și Valea Mare au renunțat la orice pretenție de despăgubire cu care a fost imputat sârmanul șofer nevinovat, iar familiile din Ciuc au adunat cartofi pentru familiile nevoiașe ale victimelor, organizând și transportul mărfii la Fărăoani. Aceste gesturi frumoase de omenie n-au ajutat mult la vindicarea rănilor sufletești și a remușcărilor de conștiință pentru sârmanul șofer, cel care, după ce au trecut 15 ani, a rememorat tragedia cu aceste cuvinte: „Nu voi scăpa niciodată de ziua aceea, oricât aș trăi, în visurile mele revin mereu acei fărăoani, acei ceangăi sârmani. Aud mereu: Vai, Dumnezeuul meu, jaj, Istenem!”²² Mai târziu au ridicat o cruce de fier la hotarul celor două județe, unde a avut loc tragedia, indicând numele victimelor. În acest loc vin an de an fărăoanii să comemoreze tragicul eveniment, să-și aducă aminte de chipul celor plecați, cu ascultare de predică, cu rugăciuni. Pentru cei 21 de tineri fărăoani, pentru cei 4 din Valea Mare, pentru cei 4 orbeni. Își aduc aminte de cei 13 răniți grav și de cei 22 de răniți mai ușor. Așa am auzit că și cu ocazia Zilei Morților ard lumânări și sunt așezate coroane de flori pe cruce.

Cei rămași în viață își duc mai departe traiul lor, cine cum poate. După 1990 au fost retrocedate „locurile”, însă nu în totalitate, nu acolo unde trebuia și nu în aceeași calitate, cum au fost luate de colectiv. Islazul²³ – de exemplu – nu a fost retrocedat pentru că – cum se aude – primarul de atunci a pus mâna pe acesta. Între timp și Fărăoanii a primit o „denumire nouă”: Cacova. I-a cuprins și pe ei criza economică ce bântuie printre maghiarii moldoveni. Partea mai mobilă a locuitorilor s-a împărățiat în lumea largă. Căutând fiecare pâinea cea de toate zilele acolo unde le este stocat și pentru dâșșii. Se înmulțesc casele construite ca să fie goale, sunt tot mai mulți copii care cresc fără părinți, se împuținează numărul acelor care se întorc acasă cu ocazia sărbătorilor dintre muncitorii care lucrează temporar în țările mai bogate ale Europei. Cei rămași acasă sunt măcinați tot mai mult între pietrele de moară ale timpului, ei sunt aceia care poartă tăcut crucea sorții, cu diferența că ei își pierd identitatea maghiar-ceangăiască – și așa destul de nesigură – nu în Italia, Germania, Spania sau Dumnezeu știe în care colț al lumii, ci acasă, în satul lor. Aici își pierd într-un timp record toate acele bogății sufletești care – timp de mai mult de o jumătate de mileniu – i-a ocrotit, i-a ajutat să rămâie ceea ce sunt, din mijlocul cărora a mai răsărit câte-un Petrás Ferenc, Petrás Incze János... o posibilitate care – pe zi ce trece – devine tot mai nesigură.

Sau, totuși, este vreo șansă?

Pentru că există la Fărăoani și azi asemenea persoane, care în sinea lor resimt importanța și valoarea moștenirii sufletești multisekulare provenită de la strămoșii lor și se străduiesc ca – potrivit posibilităților, talentului lor – s-o păstreze, s-o cultive și s-o transmită mai departe. Antal-Vajda János, un fiu al satului, în 2009 a înființat Asociația Culturală Phoenix Fărăoani, al cărei obiectiv principal este „realizarea programelor în limba maghiară, păstrarea tradițiilor, învățarea limbii maghiare, învățarea jocurilor populare ceangăiești”.

Astfel caracterizează el importanța asociației: „Copiii și adulții, cu care am participat la nenumărate evenimente organizate în țară și peste hotare în Ungaria, își asumă cu mândrie etnia maghiară, nu le e rușine, nici teamă.” Antal Vajda-János la început a predat în propria ogradă copiilor care au participat benevol la aceste activități: poezii, cântece maghiare și cititul în limba maghiară, mai apoi, începând din anul 2006, în cadrul Fundației Siret-Cleja, aflată chiar în vecinătate, s-a alăturat activității de predare a limbii maghiare pentru copiii ceangăi în afara școlii. Acum, când scriu aceste rânduri, în preajma sărbătorii de lăsată secului, o parte a membrilor Asociației Culturale Phoenix Fărăoani se pregătesc în vederea participării la programul Balului Ceangăiesc de la Budapesta, cealaltă parte face repetiții pentru a lua parte la spectacolul organizat de către Asociația Ceangăilor din Moldova, cu ocazia încheierii carnavalului, la Bacău („Regele Ciolan și Regele Fasole”).

În tradițiile sale vii, precum limba maternă, jocurile populare, cântecele populare, etc., satul Fărăoani își păstrează și în prezent comorile spirituale moștenite din generația lui Petrás Incze János.

Chemarea, îndemnul formulat în motoul scrierii mele – „Scoală-te, băiete!...” – poate va fi ascultat de locuitorii Fărăoanilor din sufletele cărora n-a pierit onorarea valorilor moștenite de la strămoși.

Traducere: Bartha György

Lectura: Ion Nete

1. Kallós Zoltán: *Balladák könyve*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1971. 506.
2. Domokos Pál Péter: *A moldvai magyarság*. Fekete Sas Kiadó, Budapest, 1987. 375.
3. Veress Sándor: *Moldvai gyűjtés*. Magyar Népköltési Gyűjtemény XVI. Szerk.: Berlász Melinda és Szalay Olga. MNT – Műzsák Kiadó, Budapest, 1989. 307.
4. Rubinyi Mózes: *Tanulmányok a moldvai csángókról*. Budapest, 1906. 40–41.
5. Kós Károly: *Tájak, falvak, hagyományok*, Bukarest, 1976. 105.
6. Duma-István András: *Csángó mitológia*. Kézdivásárhely, 2005. 37.
7. Călători străini despre Țările Române. Volumul II. 1970. 139.
8. Ballagi Aladár: *A magyarság Moldvában*. In *Földrajzi Közlemények*, XVI. 1888. 1. 16.
9. Domokos 1987. 212.
10. Zöld Péter Batthyány Ignác erdélyi püspökhöz írt jelentése. (Raportul lui Zöld Péter adresat episcopului Transilvaniei, Batthyány Ignác) *Pater Zöld*. Bibliotheca Moldaviensis. Csíkszereda, 2002. 55.
11. Lahovari, G. I. – Brătianu, C. I. – Tocilescu, G.: *Marele dicționar geografic al României II*. București, 1898. 325.
12. Domokos 1987. 172.
13. Tánzos Vilmos: *A moldvai csángók magyar nyelvismereite*. In *Moldvai Magyarság*, 2012. 2. 15.
14. Tánzos Vilmos: *Petrás Incze János élete és életműve*. In *Barna Gábor (szerk): „a Magyar Nemzetnek utolcsepp vérig háládatos fija...” Csángó füzetek*, 6. Lakatos Demeter Csángómagyar Kulturális Egyesület, Budapest, 2014. 15–46.
15. Barna Gábor: *Petrás Incze János egri éveiről*. In *Csángó Tükör*, 2013. X. 32. 14.
16. Domokos Pál Péter: „...édes Hazámnak akartam szolgálni...” *Szent István Társulat*, Budapest, 1979. 1317–1351.; Domokos Pál Péter: *Petrás Incze János élete és műve*. In *Petrás Incze János*. Hargita Kiadóhivatal, Csíkszereda, 2004. 7–17.
17. Tánzos 2014. 32–33.
18. Domokos 1987. 206.
19. întovărășire.
20. O bucată mică de teren de gospodărie personală
21. Ferencz Imre: *A nyomorúság útjai*. V. In *Moldvai Magyarság*, 2001. 10. 21.
22. Ferencz István: *Moldovának árva népe XXV. Moldvai Magyarság*, 2003. 3. 20.
23. pășune

Vissza kell térni a forráshoz!

Beszélgetés Măriuț Felix forrófalvi plébánossal

– *Ha jól tudom, Klézsén született. Egy klézsei kisleányból hogy lett pap?*

– Elég furcsa történet. Általános iskolában soha nem gondoltam, hogy pap lesz belőlem. Ministráns koromban még teherautósofőr vagy mozdonyvezető akartam lenni, csak nem úgy sikerültek a dolgok. Mikor nyolcadikos voltam, akkor döntöttem úgy, hogy kissemináriumba megyek Jászvásárra. Rengetegen voltunk felvételizni, majdnem négyen egy helyre: volt 30 hely, és mi 160-nál is többen voltunk. Először nem vettek fel, ezért úgy gondoltam, hogy a ferencesekhez megyek szerzetesnek. Az otthoni plébános, Pișta Leon¹ – Isten nyugtassa – azt mondta, hogy nem hagy elkallódnai, támogatom. Akkor már két éve megnyílt egy új szeminárium Temesváron, és így Temesvárra mentem felvételizni. Oda fel is vettek, és ott tudtam meg először, hogy sok nyelv létezik, több nyelven beszélnek az emberek. Más világ volt az ott, mint itt Moldvában.

Itthon a családban tízen voltunk. Volt hit a családban, azt itt tanultam. Minden nagybőjtben imádkoztunk, mondtuk a keresztutat, vagy amikor nem volt nagybőjt vagy advent, akkor vasárnaponként mondtuk a rózsafüzért. Ezt a szülőktől tanultam. Ez nekem tetszett, és mondtam, hogy pap leszek. Nem úgy gondoltam, de hiszem, hogy a Jóisten másképp gondolt rá. Így lett a klézsei kisleányból ez a mai pap.

Ahogy én látom a hitet, az egy kicsit praktikusabb. Tizenöt éve, hogy pap vagyok, és tapasztalom, hogy a hit nem egy könyv, amit elolvastam és megtanultam, hanem az, amit az ember mindennap él. Ezt láttam otthon, ezt láttam, amíg kispap voltam. Nagy élmény volt számomra, és nagyon sokat tanultam a volt magyarországi plébánosomtól, mellette két

Măriuț Felix

évig kísérető lelkész voltam, utána egy évet káplán – és tőle tanultam, hogy amikor beszélek a hitről, nem egy nyelvről, nem egy országról beszélek. Hanem a Jóisten szeretetéről beszélek. Ezt tőle tanultam meg, és azt látom, hogy ez hoz eredményt.

Hogy lettem én pap? Rengeteget tanultam, nem volt

Csók

Ez a zembár a zenyim s e nénéje, legnagyobb nényje mikor nyirásza vuot s oszta régvel mikor búcsúztatták. Okkor így készültek a nyirászak abba tájba. Búcsúztatták soszta csókolta mág e nényit régvel mikor indultak misére. Hiszem én, páhár van a kázibá, a régveli búcsúztatás mikor mentek régvel eskedni. S úgy készültek akkor, nem fehér rokoljába, okkor vuot az a vol, így ne, fel, cikóssan, így. Há!

(Benke Jánosné Pál Magdolna, szül. 1952, Forrófalva.)

könnyű. A tanárim, mint a falusi tanárok, megtették a dolgukat, mi s megtanultuk, amit kellett. De amikor Temesvárra kerültem, rengeteget kellett tanulnom, hogy az osztálytársaimmal egy szinten legyek. Szégyen volt először, amikor megkérdezték, hogy hányan vagytok a családban, és mindenki azt mondta, hogy egy vagy kettő, legtöbb hárman, és amikor én elmondtam, hogy tízen vagyunk a családban, akkor nagyot nevettek. De az ember ezt is meg tudja szokni. Először szégyen volt, aztán ahogy nő az ember, úgy megtanulja, hogy ez büszkeség. Hogy mindannyian megvagyunk, egészségesek vagyunk, mindenkinek családja van. De amikor kicsi vagy és nem érted a dolgokat, akkor néha szégyen. Azok alapján, amit láttam az országban, szerintem ritkaság az, ami itt Moldvában van, hogy a csángó falvakban sokgyerekes családok vannak. Ahol én születtem, ott a környéken volt vagy három-négy család, ahol kilenc-tíz vagy tizenkét gyerek volt. És nem haltunk se éhen, nem jártunk meztelenül, hanem a szüleink minden évben felöltöztettek, etettek, iskolába küldtek, és semmi gond nem volt soha. Most talán másabb. A mai világ másképp látja az életet. Sokan úgy gondolják, hogy amikor az Isten elhív egy papot, akkor csodának kell történnie. Nem, nem láttam sem Jézust, sem Szűz Máriát, hanem van egy hang, amelyik hív – de szerintem mindenkit hív. Az ember adja rá a választ, vagy a családban, vagy ezen a pályán. Nem könnyű ez az út, s nem azért vagyok pap, mert nem szeretem a lányokat, vagy, mert nem vagyok egészséges, hanem mert az ember tud válaszolni a hívásra. Az én válaszom az, hogy mit tudok én többet tenni, hogy meglegyen az Isten szeretete a világban? Ez a véleményem.

– Milyen eszközökkel lehet elérni, hogy meglegyen Isten szeretete a világban? Mit lehet ezért papként tenni?

– Szerintem nagyon egyszerű. Sokan azt gondolják, hogy kell ide egy nagy tudomány. Nem így van. Fontos, hogy a pap meg tudja hallgatni a híveit, hogy tudjon egy jó szót mondani annak, aki keresi azt az utat, ami Isten felé vezet – vagy tudjon vele együtt hallgatni. Volt ilyen is, amikor valakit meghallgattam, ő egyfolytában beszélt, én nem mondtam egy szót sem, csak bólogtam. Utána megköszönte, hogy milyen jó dolgokat mondtam, pedig nem mondtam neki semmit. De amikor valaki bejön az irodába, vagy beszélni akar a pappal, akkor választ keres. Nincs mindig válasz, de a legjobb, amikor meghallgatni tudunk. Amikor meghalljuk az Úr szavát. Olyan világban élünk, amikor mindenki beszél, és itt hibázunk, mert nem tudjuk meghallani, hogy mit szól az Úr. Nem akarom ismételni magam, de amikor a Jóistenről beszélek, akkor szeretetről és irgalomról beszélek.

Nagyon jól mondja a gyulafehérvári érsek: amikor hitről beszélünk, akkor szeretetről beszélünk, és nem ítélkezünk senki felett. Illetve, amit a volt budapesti plébánosomtól tanultam, hogy szeretettel többet tudunk nyerni. Bárhol, bármikor. Ezt látom a magyar mise kapcsán is. Mondtam is ezt akkoriban, és lett is eredménye – kicsit későn, de most

legalább van magyar mise Bákó környékén. Teltek az évek, talán a püspök úr is másképp látta a dolgokat, de amikor az ember templomba megy, azért megy, hogy az Istent imádjá, és hogy szeresse a felebarátait. Bármilyen nemzetiségű, bármilyen nyelvet beszélünk – így tudunk többet nyerni. Akkor is, ha megaláznak, mert ez a keresztény élet. És nektek, Csángóföldön tanító magyar tanároknak, van egy kicsi tapasztalatotok ebben.

– Van. De ha már szóba került a magyar mise, akkor mesélje el, hogy volt az, amikor a püspök úr megkereste, felhívta és megbízta a feladattal?

– Először behívott a püspökségre, kérdezte, hogy legyen ezzel, mert a hívek csángó misét kértek. Mondtam, hogy csángó mise nincs, mert nem lehet misét tartani misekönyv nélkül a kánonjog szerint, úgyhogy csak magyarul misézhetünk a magyar misekönyvek után. A prédikációban még lehet nyelvi hiba, lassan nyolc éve tértem vissza Budapestről, de a mise az a magyar misekönyv után megy. Emlékszem, utána volt még egy beszélgetésünk Gergely püspökkel², ott volt Robu érsek³ is, aki mondta, hogy kár lenne, hogy ezek a régi énekek elveszenek, mert ez egy nagy kincs, meg kéne őrizni. Úgyhogy abban maradtunk, hogy misézünk a magyar misekönyv szerint, megtartjuk a Glóriát, Kyriet és az Agnus Deit, de lehet közben énekelni a régi énekeket, amelyeket a csángók régen itt énekeltek.

Mióta Budapestről hazajöttem, azóta azt mondom, hogy a csángókat nem kell sem magyarosítani, sem románosítani, hanem ezt a kincset kellene megtartani. Mikor még kisgyerek voltam, emlékszem, hogy a régi kántorok a halottas háznál magyarul énekeltek, és a halotti toron is a kántor magyarul imádkozott. Ez nem volt túl régen. De látom most itt Forrófalván, hogy akik velem egykorúak, azok már nem beszélnek csángósan, egyáltalán nem. Van erre egy jó szó, asszimiláció, beolvadás. Néha, mikor vége a misének, én még fecsegek az öreg nénikkel csángósan, de a fiatalok már nem értenek semmit. Talán, akik még mennek magyar iskolába, ha még tudnak valamit.

És így alakult a mise, ez egy régi vágyam volt. Több mint nyolc éve, hogy voltak Jászvásáron kérni a magyar misét, voltak erről tárgyalások, behívott engem is Gergely püspök, és beszélünk erről. Akkoriban én Jászvásáron miséztem, de nem volt ott érdemes, mert nagyon kevesen voltak, pár orvos és néhány egyetemista. Akkor is az volt a véleményem, hogy Bákóba kell hozni ezt a szentmisét, mert a csángók itt vannak.

Közben még vannak ilyen-olyan hangok, de én csak azt mondom, hogy szeretettel az ember többet tud nyerni. Nem erőszakkal, hanem szeretettel.

Vannak olyan emberek, akik kérték a magyar misét. Vezető pozícióban levő emberek – és ezeket az embereket nem látom vasárnap templomba. Ha kérjük a misét – kinek? Emlékszem arra, amikor Gergely püspök eljött Budapestre, míg én káplán voltam, mindenkinek mondtam, hogy jöjjenek el, de nem

jöttek. Akkor volt a csángó bál, és kíváncsi vagyok, hogy azok, akik ott voltak, másnap elmentek-e misére? Augusztusban is nagyon kevesen voltunk a templomba. Nem a szabadság miatt, vagy mert más program volt. Az én véleményem az, hogy ha kértük a magyar misét, és kell ez nekünk, akkor menjünk is el a magyar misére.

– *Egy év elteltével, mi a véleménye minderről?*

– Nagyon sokan várták, hogy csődbe menjen minden. Sokan kérdezik, hogy jönnek a hívek? És mindig mondom, hogy persze! Jó, nyáron volt két hónap, amikor nem volt tele a templom, és mindenki azt várta, hogy csődbe menjen. Ezért is mondtam, hogy jönni kell, hogy folytatódjon. Legutóbb két vasárnapja volt mise, akkor tele volt a templom. András atya⁴ misézett, én gyóntattam, és rengetegen gyóntak. És nagyon örülök, hogy tele van a templom, amikor sokan várják, hogy csődbe menjen. Ebből a szempontból büszke vagyok. Még megvannak a magyar misék – hogy meddig? Amíg a Jóisten akarja, vagy mi, az emberek is.

Van egy problémám, ami nem kapcsolódik szorosan ahhoz, amiről eddig beszéltünk, és amit már többször szóvá tettem. Sokszor felvettem, hogy ha lehet, a katolikus falvakba katolikus tanárokat kellene hozni. Mert ezek a gyermekek otthon nem tanulnak imádkozni. Pedig valaki meg kellene tanítsa ezeket az imádságokat magyarul, például az Üdvözlégy Máriát, és egy katolikus tanár ezeket hamarabb megtanítja. Ez a véleményem – nem rosszindulatból mondom.

Beszéltünk arról, hogy a hit nem kapaszkodik egy nyelvhez. De amikor beszélünk a magyarokról, azt tudjuk, hogy ők keresztények voltak és katolikusok – a csángó falvak is mind katolikusok. A hitet így tudjuk tovább adni – a nyelvvel és az imádsággal. És ha a családban már nem beszélnek magyarul, akkor elmennek a kisgyermekek magyar órákra – ami nem csak a nyelvről és a tudományról kell szóljon, hanem a hitről is. Mert a templomba járók nagy része idős, akik élnek még egy ideig, de nem csak rövid távon kell gondolkodni. Ha nem adjuk tovább a nyelvet és az egyház tanítását, akkor elveszítjük ezeket.

– *Akkor nem baj, ha magyar órán megtanulnak egy Miatyánkot vagy Üdvözlégyet?*

– Nem. Ez nagyon fontos. Így is lehet magyarul tanulni. Voltam egy találkozón Budapesten, ahova meghívtak tíz, ott dolgozó, híresebb román embert. Mindenkit megkérdeztek,

hogy hogy imádkozik? És mindenki azt mondta, hogy a saját anyanyelvén, úgy imádkozik, és úgy számol. Nem titok, hogy az én édesanyám nagyon sokat harcolt, hogy ne legyen magyar iskola Klézsén. Mert mi mentünk a városba, és kinevettek, mert románul nem beszéltünk helyesen. Illetve mi igen, mert mi a családban nem beszéltünk csángósan. Én Temesváron tanultam meg magyarul. Temesváron román csoportban voltam a gimnáziumban, s ott tanultam először magyarul, kisebb mondatokat, konyhanyelvet, aztán Gyulafehérváron többet, és amikor onnan hazajöttem, akkor tanultam meg csángósan beszélni a nénikkel. Féltem, amikor kinevezett a püspök, hogy menjek Magyarországra. De az az igazság, hogy amikor ott voltam, soha nem éreztem, hogy valaki nem szeretett volna azért, mert román vagyok. Erdélyben ez talán jobban érződik, mint Magyarországon, talán.. Voltam nemrég egy cigány kongresszuson Gergely püspök atyával Egerben, nekik is sok szép énekük van, nagyon szépen énekelnek, és nagyon szépen miséznek. Nagyon jó élmény volt nekem látni, hogy hogy foglalkozott Székely János püspök atya⁵ ezzel a csoporttal, akiket mi sokszor lenézünk. Pedig ők is keresztény emberek, Ezt kellene nekünk megtanulni, hogy nem fontos, hogy mi vagy, hanem az fontos, hogy ott vagy és tudunk együtt imádkozni, s hogy ezt a hitet tovább tudjuk adni.

– *Visszatérve arra, hogy otthon már csak a szülők, nagyszülők beszélnek magyarul – egyrészt azért, hogy a szülők eltitkoljanak dolgokat, másrészt általánossá vált az a jelenség is, hogy a gyermekkel azért beszélnek szinte kizárólag románul, hogy tanulják meg jól a nyelvet, hogy aztán jobban érvényesüljenek az életben –, a kérdésem az, hogy így utólag visszagondolva, lett volna-e más út vagy lehetőség, hogy ne felejtődjenek el a hagyományok, a régi imádságok?*

– Ezt nem tudom, csak arról tudok beszélni, amit a forradalom után láttam. A magyar tanárok, akik képviselték a magyar nyelvet, nem tudták jól feltenni a kérdést, nem tudták jól kérni azt, amit szerettek volna. Nem anyanyelvként kellett volna kérni a magyar nyelv tanítását, hanem mint idegen nyelv, vagy mint választható nyelvet. Mert amikor ez a kérés megérkezett, akkor mindenki felháborodott, mert azelőtt az volt a baj, hogy mi nem beszélünk jól románul, de se magyarul, és most hogy tanuljunk meg helyesen magyarul, amikor nem beszéljük jól semelyik nyelvet. Úgy gondolom, hogyha másképp fogalmazzák meg a kérést, vagy máshogy teszik fel a kérdést, akkor más lett volna ma a helyzet.

Dobogós vecsernye

Nacsüterteken ástá. Akko elalították e világot, s osztá letérbültünk s paltuk e pedlást, aszt monták, dobogós vecsernye. Misá nem vót akko. Kujakunkal vertük. Mindegyik, mennyin vótak, mind, mind. S asztá hamissak vótak a zifiak. Sasztá, ha vótak ifjak, üték a hátadat. Lágények üték a leányoknak a hátikat.

(Farkas Péterné Bálint Luca szül. 1936, Forrófalva.)

– Gondolja, hogy ha ez így lett volna, akkor Gergely püspök jobban megértette volna a problémát?

– Igen. Én úgy gondolom, hogy igen. Mert sokan úgy értették, hogy ha a magyar az anyanyelv, akkor minden tárgyat magyarul kellett volna tanulni: a földrajzot, a matekot, a fizikát. Ha valaki elmegy Klézsére – azért mondom Klézsét, mert ott születtem, ismerem, hogy ott mi van –, azt hallja, hogy 70%-ban román szavakat használnak az emberek, csak magyar kiejtéssel: a nadrág nem nadrág, hanem „pántálon”, a szekrény sem szekrény, hanem „duláp” és így tovább. Ha ezt nézzük, így ez a magyar anyanyelv-kérdés máshogy tűnik. De ha másképp fogalmazzák meg a kérést, akkor meg tudtuk volna őrizni a hagyományt is. Emlékszem arra, hogy amikor a nénik jártak kántálni, akkor magyarul énekeltek. Ennek hagyománya volt. Teodóz⁶ atya mondta, hogy a legrégebbi magyar ének, a *Szent István király ének* is Klézséről származik, de nagyon sok ének van, amit nem jegyeztek le és elveszett. Vagy például a halottas házi énekeket összegyűjtötte valaki? Mindent, ami régi volt, mindent eladtuk. Nem tudtuk megőrizni azt, ami a sajátunk volt, a mi hagyományunk. A régi ingeket, katrincákat eladtuk szinte semmiért. És ez nagyon kár!

– Ha ez a helyzet, akkor a mostani fiataloknak Ön szerint mi a gyökerük?

– Nincs nekik. A mai világban a fiataloknak nincs gyökerük. És ez nem az egyház, hanem az állam hibája. Az egyház még úgy-ahogy őrzi ezt a gyökeret. De ha megnézzük a mai fiatalságot, nagyon érdektelenek. Se a hit, se a munka, se a tanulás nem foglalkoztatja, és ez nem véletlen. És nem lehet beszélni a magyarságról, románságról, csángóságról, mert nem hallgatnak a fiatalok a papra, a tanárra, de még a szülőre sem, a legtöbb esetben – mert már nincs ereje.

– Az egyháznak mennyire van ereje?

– Azt hiszem, ezt már nem így kell nézni. Régen nagy ereje volt az egyháznak, és a papnak is. Régen a pap szigorú volt, és kiabált az oltárról. Azóta meg kellett tanulni, hogy le kell szállni az ambótról⁷, a nép között kell járni, és megérteni a dolgokat. Finoman, néha ironikusan, de meg kell mondani az igazságot, mert az Isten igéje ugyanaz. Az a kérdés, hogy tudjuk ezt továbbadni, hogy az emberek elfogadják, mert azok az idők, amikor mindenki templomba járt – mert ha nem, akkor kibeszélték –, azok elmentek. Most más világban élünk.

A helyzet az, hogy a csángó falvak már nagyon öregek. Forrófalva is öreg falu. Négy év alatt százal csökkent a hívők száma. Tavaly harminckilenc temetés volt, és tizenkét keresztelő a faluban. Megyünk ház szentelni, rengeteg üres ház van. Akik külföldre mentek, akiknek gyereke van, biztos, hogy nem jönnek vissza. Gyerek nincs, talán hit még van, de az emberek nem úgy látják, mint régen. Egyszer egy hónapban, ha eljönnek a templomba, és elég, ha húsvétkor egyszer

gyónnak. Nem az van, mint mikor mi voltunk gyerekek, hogy anyánk kinyitotta az ajtót, mind a tíz gyerek indult a templomba, és ők is velünk. Ez már régen elmúlt.

– Azt a hitet, ami az öregek hite volt, már nem lehet visszahozni?

– Az én véleményem az, hogy az volt az eredeti hit. Az a hit szívből jött, igazi hit volt. Most ahhoz a hithez képest mi sokkal többet tudunk, sokkal többet ismerünk, többet olvasunk, sokkal több kérdést tudunk feltenni, és ha az embernek kérdései vannak a hitről, az azt jelenti, hogy érdekeli. De most már nincs érdeklődés. Már senki nem jön a plébániára azzal, hogy kérdése van az Istenről vagy a hitről, vagy valamit nem ért. Régen kincs volt, ha valakinek volt egy bibliája, most meg itt állnak a dobozban, mert nem vásárolja meg őket senki, mert nem olvassák, nincs érdeklődés. Lehetőség van, de nincs érdeklődés. Nálunk minden osztálynak van hittanóra a plébánián, külön az iskolai hittantól. Péntekenként van foglalkozás külön a fiatalokkal, ötven-hatvanan vannak, de nagyon nehezen tudjuk őket összetartani, és a számuk csökken. Ami régen számunkra nagy öröm volt, hogy kaptunk egy narancsot, vagy cukorkát, vagy elvitt a plébános kirándulni, az ma már nem jelent semmit. Beszélek a paptársaimmal, hogy mit tudnánk csinálni, de nagyon nehéz választ találni, mert nincs erre recept. És sajnos ezeknek a változásoknak a gyökere a családokban van.

– Mi történik a családokkal, az édesapákkal és édesanyákkal?

– Nem tudom, hogy lehet-e most beszélni családról. Mert a gyermekek többsége úgy nő fel, hogy egy szülő vagy mind a kettő elment külföldre dolgozni. Ilyenkor a gyermek marad vagy az anyukával, de nincs apa, vagy az apával, de nincs anya, esetleg nincs egyik sem, és maradnak nagymamával, szomszédasszonnyal. Ilyenkor nincs család. Aki velük van, úgy neveli őket, ahogy akarja, vagy nem is neveli. Megkapják az anyagiakat, és ennyi. De az apai vagy anyai szeretetet nem lehet pénzzel pótolni. Az otthoni hét év pedig nem az iskola dolga, hanem a családé. És ha nincs meg az alap, akkor minden elveszett. De nem csak a családban, hanem az egyházban is. A hitet nem itt tanulják a templomban, hanem otthon a családban – arra az alapra építünk mi, amikor a gyermek idejön. De ha nincs alap, arra nem lehet építeni sem, ahol van, oda természetesen lehet – szerencsére nem mindenhol hiányzik az alap. Most nem az a fontos, hogy mi van a koponyádban, mit gondolsz, mit érzel, hanem az, hogy legyen. Legyen egy jó életed, és az nem fontos, hogy a másik fejére lépsz, hanem az a fontos, hogy te légy feljebb, mindened meglegyen. És ezután következik az, hogy az ember elbukik. Talán ezután lép újra arra az útra, ami régen volt. Vissza kell térni a forráshoz!

– Visszatérve a magyar miséhez – milyen volt az első mise? Izzgatott volt-e?

– Nem izgalom volt, hanem inkább feszültség. Mindenki kérdezte: kellett ez nektek? Miért kellett nektek magyar mise? Miért itt? Lesznek-e hívek? Nem lesz zűrzavar? Én azt gondolom, hogyha imádkozni megy az ember a templomba, akkor nem lesz gond, és idáig nem is volt soha. És ha ezzel a gondolattal megyünk tovább, hogy magyarul jöttem imádkozni, akkor nem is lesz. De ha azért megyek misére, hogy megmutassam, mekkora magyar vagyok, vagy mekkora román vagyok, akkor valahol hibázok, mert annak nem a templom a helye.

– *Én ebből azt értem, hogy helye van a magyar misének is.*

– Persze! Van helye a magyar misének. Amikor Temesváron jártam iskolába, tizenheten kezdtük, hárman meghaltak, tizennégyen végeztünk, hét nemzetiség volt: cseh, szlovák, bolgár, horvát, román, magyar, csángó – soha nem volt köztünk probléma, együtt is laktunk. Ezért nem értettem soha ezt a problémát, ami itt van. Néha elgondolom, milyen kár, hogy nem beszélek cigányul, mert úgy is lehetne misézni. Sokszor mondtam a püspök atyának is, hogyha Szucsáva felé, ahol vannak régi német és lengyel falvak, miséznek németül és lengyelül, akkor, ha lehet, legyen itt is mise magyarul. Aki tud misézni, misézzon magyarul. Amikor kineveztek plébánosnak, akkor kértem, jöhessek csángó faluba, bármelyikbe. Ha a lengyel papok lengyel falvakban szolgálnak, akkor, akik csángók, szolgáljanak csángó faluban. Itt születünk, másképpen gondolkodunk, mint egy román pap bácsi, ismerjük az embereket, ismerjük, hogy gondolkodnak. Szeretem, és jól érzem itt magamat. Ha az emberek jók, akkor a pap bácsi is jó hozzájuk.

– *A paptársak, ha összegyűlnek különböző alkalmakkor, szoktak-e érdeklődni? Ők mit szólnak mindehhez?*

– Azt szokták kérdezni, hogy még jönnek-e, van-e kinek misézzél? Amikor Gyulafehérvárról visszajöttem, úgy is neveztek, hogy Isván, kaptam is egy becenevet; utána, hogy magyar vagyok, hogy magyarul misézek, lettem románul, de ez engem egyáltalán nem zavar. A püspök úr így döntött, én pedig ezért vagyok pap, hogy misézzek. Ha más nyelvet is beszélnek, azon is szívesen miséznék. Sokszor nem rosszindulattal kérdeznek, hanem érdeklődésből. Volt olyan pletyka, hogy azért jönnek misére, mert pénzt kapnak érte.

Én ezért is mondom, hogy azért is kell misére jönni, hogy megmutassuk, hogy az csak pletyka volt. Ami fel szokott ilyenkor jönni, mint kérdés, hogy aki kérte a magyar misét, az ott van-e? Viszont az embert nem lehet begyúrni a mennynek országába, mindenki magának választja, hogy akar menni templomba, vagy nem. Minden erdőben van aszú fa is.

– *Szülei még élnek-e?*

– Igen, mind a két szülőm él még. Apám beteg kicsit, anyum gondozza. Tíz gyerekből csak hárman vagyunk az országban, mindenki más külföldön van, különböző országokban. Nagy öröm számomra, amikor hazamegyek, és kinyitom a kaput, hogy ott vannak. Betegen és öregén, de ott vannak. Nem is akarok arra gondolni, mi lesz akkor, ha nem lesznek.

– *Az utóbbi időben gyűltek-e össze a testvérek az összesen?*

– Mikor még kánonjogot tanultam a Pázmányon, az egyetemen, akkor nősült az egyik bátyám. Akkor találkoztunk utószor az összesen. Több mint 12 éve, és akkor sem itthon találkoztunk, hanem Budapesten, azóta nem. Van egy lány ikertestvérem, amelyik az Államokban van, több mit tíz éve nem láttam. Most nyáron tervezem, hogy elutazom, meglátogatom, mert negyvenévesek leszünk, és azt mondtuk, hogy tíz év után ideje lenne találkozni.

– *Isten éltesse mindannyiójukat!*

– Köszönjük szépen!

(Lejegyezte Gál Eszter).

1. Pišta Leon (1941, Trunk – 1995, Klézse), 1982 és 1995 között klézsei plébános, a budai falurész Szent Márk nevére szentelt templomának építője.
2. Petru Gherghel (1940, Bírófalva) nyugalmazott jászvásári püspök, 1990 – 2019 között vezette a Jászvásári Római Katolikus Püspökséget.
3. Ioan Robu (1944, Kézdivásárhely) nyugalmazott bukaresti érsek, 1984 és 2020 között vezette a Bukaresti Érsekséget.
4. Varga Andrei, Varga András, lujzikalagori születésű bogdánfalvi plébános.
5. Székely János (1964, Budapest) a szombathelyi egyházmegye püspöke.
6. Jáki Teodóz (1929, Győr – 2013, Pannonhalma) bencés szerzetes, zenetanár, népdalgyűjtő.
7. ambó – görög eredetű szó, jelentése szószék

Gigyó

Gigyónak miét mondják Gigyó, Ked tudja-e? Ozét, hogy mikor álvotak étátni Györgyiné Jánosval, álvotak étátni, akkor patakba vot egy kigyó, s aszt monya, brej véérjá, jöjj idá, mekkora giljó van ni itt! Mákkora giljó van itt. Azon túl ő Gigyó, még a páter es úgy monya Gigyó János.

(Farkas Péterné Bálint Luca szüil. 1936, Forrófalva.)

„...kávárik essze, mi az gyükér s mi az, hogy oda tartunk Romániához”

Antal-Vajda János rendítgetései

Antal-Vajda János vagyok, egyázerkilencszázötvenhatban születtem, áugusztus harmadik napján, édesapámat Jánosnak hívták őt is, édesanyámat Bori, nálunk nem mondják Borbala, Bori. Ötön vuotunk a családba. Van még egy bácsim, három néném, mind mondják nálunk, én vagyok a legküsebb. Édesapám vosutas vuot Bákóba, nám csak Bákóba, több háljt dolgozott, onnat jött ki nyugdíjba. Édesanyám mezőgazdasággal foglalkozott, házi munkával, gyermek nevelésivel. Így naggyabuol nám vuot eccerü a zéletünk, mind a parasztnak a zélettye. Vuotak problémák akkar is, nám nagy gazdaságba nőttünk, dá más formába láhát mondjam, hogy nagyon szerencsés vuotam, jó szüleim vuotak, jó érzés vuot a családba, eggyeztünk, nem vuot probléma a szülőkvel, a zegész fogta a dolgát. Édesapám, mondjam úgy, miérges vuot, dá válünk nagyon szever vuot, s na, mind a gyermeket, mikor édesapja még-bünteti, láhát gondolja, hogy édesapja vagy édesanyja nám száráti, dá ászt édesapám csak szerelemből csinálta, hogy úgy akarta, hogy belőlünk maradjon volomi juó. Örökké oszt monta, hogy én nákták dolgozom, ütöztetek, adok ételt, tük csak tanuljatok jövőre, hogy legyen jó nákták. Ászt küsön váttám észre, hogy nagyon szeretett münköt. Sakkor mikor nám tonultunk a ziskolába, náki nagyon fájt. Vuotak állatok, tyúkok, mind mondják nálunk, csirkék, ünők, tehenyek. Gyermek vuotam, romántikus gyermekségbe nőttem fel, szünetbe vagy hétvégin mentünk étetni, vuot egy hálj, hol összesen folusiak vitték a tehenyeket, akkor több ünő vuot nálunk, több teheny, úgy mondták Bivolárj, most fel van szántva, ott a vosut málleátt, vosut málleátt, is Szárát málleátt. Oszta, mind gyermekek rendellőztünk, sorba öröztük a tehenyeket, mentünk még ferettünk a Szárátbá, o nám nagyon vuot a szüleimnek a kedvik, mát mikor kiláltá édesapám, juol mágvárt, oszt monta, hogy ne menjek feredni, mát álnyuvadok, de így mágtonultom úszni. Oszta visszaforduljak családomba, én üsmertem apám résziről nagymámámat. Ászt montam sokcor s szárátám álmondani, gyármák vuotam, dá nákam vuot több kérdésem. Lágnogyobb kérdés e vuot, hogy nagymámám nám tudott semmit románul. Szüleim foglaltak vuotak, édesapám ment munkára, édesanyám rigváltól ástig mezőre, munkára cseápeuhoz, dá attól nagyon vigyázott a családunkra, ételezett, mosogatott, tizpontos szüleim vuotak. Dá láhát mondjam, hogy többre én nagymámámval nőttem fel, azért es én válá csak csángóul beszéltem, tőle tudok beszélni. Ommálleátt édesanyámval magyarul beszéltem, tásviráimvál

románul, mát édesapánk csak románul bászéltt válünk, akkor nám értáttám, dá oszta küsübbán mágértáttám, ő tutta mi kövátkázik. A ziskolába ál vuot tiltva a magyar nyálv, s tutta, hogy csak románul tanulunk lesz s ez nekünk könnyűd lesz, s mit mondok e nem hazugság. Ő, az vuot érdekes, hogy velünk csak románul beszélt, de édesanyámval magyarul, s mikor imádkozott, akkor magyar könyvekből olvasott. Nálunk nem mondják olvastál, másegyéb mondják. Most is megvan e könyvek. Igazmagyarnyelvet tudott édesapám. Az is kérdés vuot, honnét. Dá én nám kértem mág soha. Áltótt sok esztendő, mágnóttám, mántám gimnáziumba, nám tuom, sok szép dolgot álfálajtáttám, hogy mágkérgyám édesanyámat, édesapámat, nagymámámat. Még gyermek vuotam akkor, láhát mondjam még ebbe a zirányba nám vuot mágérvá zügyem, dünným, mind mondják nálatok. Gyármák vuotam, fiatal vuotam, dá ázák a kérdések fontosak vuotak, s komolyak, hogy miért nagymámám nem tudott románul, mét szüleim magyarul beszéltek, édesapám válám románul. Későbbén mágértáttám.

Zársú osztályba tanyító néni, most es él Bákóba, s most es mesélte, volt egy találkozó vuot tanulóival, s mondta, a zársú osztályba én voutam a fordító. Kollégáim sokan nám tuttak románul. Én vuotam egy melik tuttam lágiobban románul és segítettem, fordítottam a leckéket. Kicsi kortól én szerettem lenne, hogy legyen zenetanár, de nám sikerült. Mát édesapám, s nám csak édesapám, dá vuot tonárom oszt monta, hogy én nám szárátám mátematikát soho, én szárátám a román nyálvát tonulni, dzseográfát, történetet, zene órákat, sportot, ezeket örökké szárátám s most es szárátám. Vout tonárom, nám tudom, hogy mongyák magyarul, diridzsin, öttől nyuocig, most es él, mátematikát tonított, s oszt monta, János, nincs mit kárás obbo a ziskolába, két motivumba. Egy, hogy tá poroszt vagy s jövőre káll foglalkozz mezőgazdasági munkával, ha jól mondom, s nám szárátám a mátematikát. Én okkor nám értáttám, mileán rokonságba von a zene a mátematikával, most értem, dá okkor nám értáttám, az nagy kérdés vuot, dá lámontak. Nám vuotam a zársú a zosztályba, dá hormodik, nágyádik, ötödik, szárátám tonulni. Örökké szárátám versenyezni, szárátám tonulni, sokat olvastam, szárátám olvasni, dá okkor lámontak. Leghamarább lementám Galacba, úgy akartam lenni orvos. Nagy vuot a konkurencia, nám sikárült, százan vuotunk egy háljra, dá juo próba vuot. Visszojöttám, s ószön vizgáztam, Szucsáva málleátt von egy város, Falticeni, mezőgazdasági

iskolába, az sikerült. Vuot tizenöt hálj, én vuotam a hátádik. Dá orro felkészültám. Ott es tonultam, örökké vuot burszám, nám ozét, hogy szegény vuotam, nám vuotam, dá tonultam, omiánt koptom a burszát. Láhát mondjam, hogy négy esztendőt tonultam ott, Bukovinába, nagyon száráltám, ott aluttam, ott ültem a zinternátba, csak szünetbe jöttem hozo, dá oz nákam náház vuot, hogy oszt tanultam, mit nám száráltám. Az nákam nogyon náház vuot. Dá ottul, mondom, örökké a zárú sorbo vuotam, dá obbo a tájba es énekeltem, ott tonultom mág népi táncot táncolni, mát ott Bukovinába én noagy rokker vuotam, chitáráztam. Dá chitárávol es ez más mese, hogy omiánt, hogy doriltam, hogy lágyán egy chitáram, édesapám oszt monta, ha tanulsz s kapsz burszát, a zárú burszából vász egy chitárát. S úgy es vuot, a zárú burszából édesapám vátt egy chitárát s most es mágvon. Ovvól chitárázni fogtam, énekeltem, táncoltam, mikor a zosztályom kellett szerepeljen, má minden ásztándóbá, minden osztály kellett szervezenek kulturális prográmot, én oszt nagyon száráltám s örökké én vázáttám a zosztályt erre a részre, sokat segítáttám a tanárnómet, tanító nénémet. Végeztem eredményessen négy esztendőt, mágpróbáltam Jászvásárba, hogy vizsgázzam ágyátámrá, nám sikerült, mát nám száráltám, s ma máig nám bánom, mát ott még hot esztendőt kellett lenne tonuljak mit nám száráltám. Soho nám száráltám. Megbecsülöm azokat, kik mezőgazdasági munkával foglalkoznak, dá mindán munkának káll szárátát, hogy lágyán sok sikár. S most es mondom a gyerekeknek, higy vigyázzanak, jövőre mit akarnak csinálni, mát nagyon fontos csinálni mit szárátsz. Mát az én tapasztalatomrul beszélek, hogy nagyon náház, sok a visszalépés. Káll szárálám a munkába. Akármi, ha csobán vagy, ha vosutos vagy, tanár vagy, zenész, káll szárálám, hogy lágyán sok siker a munkádba, mát ho nám, okkor baj. Dá hálo Istánnák én osztó végáztám gimnáziumot, dolgoztam három hónapot, vuot a cseápeu málleátt ott hol rocskolták a szőlőt, mát a cseápeunak sok szőlője vuot, kétszáz ötven hektár szőlő, ótott szőlő. Én szakiskolát végáztám, a férfiakat nagyon kárásték, okkor gyorsan koptom munkahálját. Káztám a gimnáziumot 71-be, végáztám 75-bá, 76-ba vitták katonaságba. Katonaság után mind csak oda mántám vissza. Bákóba csinálni fogtam népzeneiskolát, ott tanultam mág juol chitárázni, nám vagyok nagyon juo chitárás, dá szerveztem egy csoportot, szerepeltünk kulturháznál, énekeltem lakodalomba es, dá munkám hálját én örökké ott vuotam kulturháznál. S máddig dolgoztam, mát ott

nám morottom még egy esztendőt, osztá kaptam munkahálját cseápeunál, kolhoznál, ott sem foglalkoztam mivál száráltám, dá csináltam mát száráltám dolgozzunk. A munkától nám féltem sem nám szégyeltem, ma sem, mát a munka nám szemérem, csak az vuot, hogy nám száráltám mit csinállok. Dá o málleátt én ott vuotan csütörtökön, szombaton, vásárnop kulturháznál. Láhát mondjam az másik munkahálját vuot. Abba az időbe politikusok vázátték a kulturházakat, s látták, hogy nagyon szárátám a munkát, idáották a kócsokat. Akkortól nám tudom, eccer a hónapba ha odajöttek, én szerveztem mindent. Táncos csoportot, dá nám csángós táncokat, vegyes táncokat. Dá abba a zidőbe, jut eszembe, mindán vásárnop vuot horba, népi táncprográm. Folusi zenészek, lányok jöttek mind felötözve népi viseletbe, fiúk nám nogyon, és az egésznek vuot virág a kezibe. Áz nogyon érdekes, áz szép emlék nekem mint egy fénykép. Dá omiánt, hogy én nagy rokker vuotam, okkor kázdátt vuot az a moda a diszkotekával. Na, én ha száráltám chitárázni, szárvázni fogtam én is bácsimmal, bátyámmal diszkó prográmot. S rendrá, rendrá, láhát mondjam, hogy én vuotam az ki kidobtam ezeket a népi zenészeket. Most bánom, sájnálom, dá okkor nám váttám észrá. Jut ászámbá, Borbóc János, ki vázáttá ászt a csoportot, lánya énekel a szájából, ő szaxofonból énekel, ákordionval, hármónikával, fia, Borbóc Anti, aki most es él, mind csak úgy, ákordionozott, még vuot egy fia Bernádin, ő dobolt. Komoly család vuot, rendes emberek, dá szárálték ők es, mentek lakodalomba. S monta kollégáinak, nezzétek eszt a fiút, ez vesz ki nyugdíjba. S úgy es vuot, rendrá fiotolok szárátáni fogták a diszkót, s népi táncokat nám. Dá ommálját én ottul, hiszem áltótt egy tíz ásztándó, ott vuotam kulturháznál, láhát mondjam huszonöt ásztándót én vázáttám a kulturházat. Én kuocsoltam, én zártam bé. Sakkor, nám, hogy dicsákádám, dá obbo o zidőbá, hiszem, a zegész Bákó megyei kulturházakból, nálam, Forrófalván vuot a lágjobb prográm. Ászt mágmontam komolyan. Száráltám. Vuot chitárás csoportom, vuot népi tánc, vuot modern tánc csoport, okkor csináltunk brigada artisticát. Száráltám ászt a munkát, ott vuotam napval, éjjel s vuot árádmény ábbá a munkába. Osztó, hiszem egy 1991-be koptom munkahálját a ziskolánál. Ott egy kicsivál szobodobb vuotam, dá ott sám csináltam mit száráltám, mát tanítottam a gyerekeket mind csak mezőgazdasági dologra. Vittek munkára mezőre, úgy vuot a prográm. Nám nagyon figyálták a tanulásra, őszvel vitták munkára, tavaszval vitták munkára, sokat nám

Kaláka

Most de drág csányad a házat! Csak legyen fránk. Nám, mint ázállótt, kürpics. – Nem is kirpics. Pajántok, s vertek sipkát, s oszt rakták e sárval. Mikor esszegyütték a szomszédokat, aszonták keláka. Kelákát sántak. Gyurták e földet zemberek lábikval, esszevigyítva szalmával. Asszonyok hortuk a geleátákkal. A földet horták, horták. Vaj nem, vájtak e gödröt. Vájtak e gödröt, ha nagy vót a kert. Vájtak e na' gödröt, s ászt üdővel oszt tőtötték vissza ganyéval. Hász körülönétt még gyült ászt a ganyé. Osztá éledett mág, s osztá még heljetődött essze.

(Farkas Péterné Bálint Luca szül. 1936., Benke Jánosné Pál Magdolna, szül. 1952, Forrófalva.)

tanultunk, csak mit láttak ott a mezőn. Így tultam tanítani december hónapjából ápriliséig, osztó fogtunk még menni mezőre dolgozni. Dá úgy is szabadabb vuotam a ziskolában, és többát tultam foglalkozni a kultúrháznak a munkájával.

Visszaforduljak nagymámamra, Mária Magdolna volt a nává, ő sokat élt, majd száz ásztándós vuot, amikor mágholt, dá mondom, válá csak magyarul básziltám. Édesapám résziről nagyapámat nám üsmártám, édesapám tizenhat ásztándós vuot, eljártak szántani túl a Szárátán, Gyoszény fálé, tavaszon vuot, s mikor jöttek által csónakval a Szárátán, okkor álnyuvatt, álfullott. Dor átaljöttek vuot a Szárátán, dá ott fálajtált valamit s visszománt, hogy vágyá ál, mit álfálajtált s mikor visszajött a csónaknak a zorgonnya, az a kötele, amivál huszto, álszokott. Bécsobbant a vízbá, még eccer feljött a tátájirá, intett édesapámnak, még eccer bécsobbant, soho többet meg nem kopták. Édesapám árván nőtt fál, ők vuotak kiláncán tástvérák. Dá okkor, nám tudném mágmondani milján ásztándóbá, nagy betegség vuot, három hétbe hat testvére halt mág s mágmorottok hárman. Édesapám, még egy öccse s még egy nővérje, nénnye. A nénnjét mind csak úgy hívták Bori, Borbár. Ommiánt nem üsmertem nagyapámat apám résziről. Nagymámám nagyon hatalmas vuot. Mikor beszélt, örökké mosolyogott, dor mileán náházség vuot. Hatalmas vuot, imádom, imádom mát én válá, mondom vala, édesanyám örökké mezőn vuot, válá nőttám fál. Eppe úgy monta, Jánoskám, s ommiánt, hogy örökké még tátt munkára, hozzak vizát, mát okkor nám vuot víz, mentünk kútra, kútból hoztunk vizát. Őt kértám, hogy mit egyem, mit igyam, osztó monta, fáná vigyán ál, még kérd mág édesanyádat es, nám csak ingemet. Édesanyám régtől ástig munkán vuot. Érdekes életem vuot. Nám vout eccerű, dá szép vuot, romantikus életem vuot családba. Édesanyám résziről üsmertem mámómat es, apómat es. Úgy hitták édesanyámnak édesapját Pál Márton, és édesannyát Pál Rózsa. Rendes emberek vuotak, ők es vuotak hatan, náházségbá éltek, mát vout egy nagy égés, úgy mondják nálunk, okkor Forrófalván álégátt hiszem majd harminc ház, s édesannyának a háza is álégátt, nám morott még, monta édesanyám, rendítta, hogy még kolán, mind mondjátok tik kanál sám vuot mivál ágyának. Aszta nagyapóm mámám résziről vosutas vuot, láhát mondjam, hogy gazdag vuot, gyorsan visszaépítette a zélettyit, s emlékszem, hogy édesanyám rendítta, hogy hétvégén nagymámám sitett egy kemence pitánt is kányárát s aszt atta a szegényeknek. Sokan mághuottak okkor étlen, mát nám vuot mit ágyának, nagy szegénységba nőttek fál. Így nagyabba szüleimről, dá igaz, csak magyarul beszéltek, édesanyámnak a szülei csak magyarul beszéltek. Én velik románul, mát én majd tanultam vuot iskolába, gimnáziumba. Én akkar tanultam Bukovinába, dá későn láltám ki, hogy Bukovinába és éltek magyarok. S immá, hogy gyorsan belépjek ábbá a zén munkámba, amivál én foglalkozom most, ez érdekes mese.

Személyigazolványon Antal-Vajda János vuot édesapámnak a nává, s itt még szárátném mondjak egy dolgot, mikor mágújitták a személyigazolványát, akkor kitörörlték Vajdát, mondták románul Antal Ioan. Az is zavart ingemet, hogy miért. A faluba úgy hitták, Vajda János. Há nekem is úgy mondják,

kicsi Vajda János. Nám tudnám mágmondani, honnan lett a Vajda név, ommiánt, hogy régi család, Forrófalva régi falu, dokumentok után 650 ásztándó régisége. Forrófalva, Kákova mind mondják csángósan, mát én nám tultam, soho nám is hallottuk eszt a nává Forrófalva. Hogy vuot a változás, osztó fogtam holloni Forrófalva, Forrófalva, ábbá a prográmba sokan nám is értik honnét jó. Édesapámnak mondták még, szürke haju. Édesapámnak ez vuot egy porekla, mind náká es van több poreklám, mondjuk úgy csúfnév, dá ingem nám zavar. Valamikor fiatalabb vuotam, zavart, dá most nám, mát az egy különbség. Úgy érzem, hogy uljan, mint én, nincs senki. Nám vagyok nagyon büszke ávvál, dá sá nám szemérem, ez náká egy normális dolog. Sokszor ommiánt, hogy Léránt utcán sok család vuot Vajda, Antal, hogy ná kávájának essze, minden családnak van egy poreklája. Édesapámnak ommiánt, hogy fehér vuot a haja, náki mondták szürke, dá náki fehér vuot a haja, nám csak szürke. Most én es átalváltám a hagyományt, náká es fehér a hajam, bácsimnak is fehér a haja. Szürke hajam vuot gimnáziumba es, ez ereditárius, ha mondom korrektul, dá á nám fáj, nám probléma. Sok család van Antal ott a zuccámon, egyik Kicsi Vajda János, Kicsi Péter. Antal a nevik, dá van ez a porekla. Kicsi János, Kicsi Péter. Hiszem összesen van húsz család evvel a névvel, Antal. Messzünnet rokonságba vagyunk, e biztos, dá elmesszedtünk, meg megszapordtunk, sokan nem is üsmerek a rokonságot, mind mondják nálunk, nyámságot.

Édesapám ommiánt, hogy ő volt a lágnagyobb a családba, s árva vuot, őt nám vitték verekedésbe. S még vuot egy törvény akkor, aki vosutas vuot, azt nám vitték a frontra. S ommiánt, hogy édesapám vezette a családot, ő vuot a családnak a feje s árva es vuot, őt nám vitték. Járt katonaságba, koncentrárára eljárt, dá nám tom, egy néhány hónapot, dá őt nám vitték el. Nagyapám anyám résziről mind csak úgy vót. Régi, híres vosutas vuot, s ezeket nem vitték verekedésbe. Ommiánt, hogy náház vuot a zélet s szegénység vuot, a vasút juo lehetőség vuot, s mondom, szerencse vuot, hogy közel vuotunk Bákóhoz. Más falu nám tapasztalta eszt a jószágot, mondjam úgy. Dá obbo a zidőbe, jut ászámbá, hogy sok firfi dolgozott a vosuton, mind mondták nálunk. Jut ászámbá, hogy akkor mánták bé Szeret háltához vonatval, dá még nám es vuot abba a zidőbá az a háltá Sziret, nám vuot, mánták Váleá Szeáka háltához, át a mezőn, mánták egy-egy órát s fálát gyalog vagy biciglivál. Sorba mentek. Emlékszem mát én faluvégbe laktam, láttam szép vüsetbe, zegésznek uljan vuot. Én száráttám lánná, hogy én is legyen vosutas, nám hagyatt édesapám, mát osztó monta, hogy ő csinált eleget katonaságot, s most es osztó mondják, az ki dolgozik, ki vosutas, az katona. Mát ott más a hályzát, ott rendesség kell legyen, figyelem. Ez a második katonaság, úgy mondják. Csak most nem még csinálnak a fiatalok katonaságot, s érzik, hogy nám csinálnak katonaságot, mát kicsit becébbek most. Náká a katonaság juo tapasztalat vuot. Nagyon juo. Én ojánlom most is a fiataloknak, mondtam a fiamnak is, hogy bár egy hat hónapot kéne katonaság nákták. Hogy érék mág a dűnnyéták jobban. Ott, láhát mondjam, mágért a dűnnyém és rendesebben tanultam élják. Tultam, rággál hatkor fál káll

ébrádni, fél nyuockor kállát reggelázni, káll mánni prográmra, fél káttókor ebédálni, sokat segítát a zéletembe. S most es eszt csinálom, s érzik a munkámba es. Felnőttek es mondják, hogy igen szever vagyok, s gyerekek es, dá nám vagyok rossz, szeretem a rendességet.

Láhát valahogy árcháikus vagyok, mát abba a világba nőttünk fál, most más módul tonissák a gyerekeket, dá én, az a célo, hogy munkámnak lágyán árádményá. Ha egy gyárák jó hezzám, nám tud sámmit, nákam az fáj. Fáj, mát én szárátám lágyán árádményá munkámnak, és gondolom, hogy ha a szülő mágkérdi, hogy mit tanultál bácsi Jánosnál, s mondja, hogy nám tonultam sámmit, akkor majd mit gondol a szülő rivollam? Hogy tőtöm a zidót heába. S hiszem így is lépek bé nyugdíjba, dá biztos okkor es foglalkozom lesz evvel a munkával. Ez a cél. Nám is gondolom, hogy nyugíjba lépek, okkor fogom menni csak sittedni, nyaralni. Ezt a munkát szárátám, ábbá hiszek.

Ábbá hiszek, mát nagyon fontos nákam, ami még maratt s eszt sokcor mondtam, ami még maradt gyönyörű csángó hagyományból, ha most nám máncsük mág, okkor sok szép dolog még álvász, mát sok szép dolog álvászát, mát obbo a zidőbá ommiánt, hogy büntettek nám láhátát bászilni magyarul, tanítottak, hogy nincs Istán, üsmered ezt a hályzátát. Büntettek, nám tuttuk a zigasságot, tanítottak, hogy hazudjunk, valahogy álkötték a szemünket, bévárték a fejinkbá s e vérinkbá félálám, zieccséget, érted, mit akarok mondani. S ezt mondom a zén toposztolotomból. Mikor mágindítottam kiláncvánkátóbá, s az fontos, hogy álmáséljem, hogy indítam mág eszt a prográmot. Ez a fiélálám most es megvan a zembereknek a fájikbá, vérikbá, szüvikbá. Fiélnák, hogy kimondják a náviket, félnék, hogy kikérjék a zigazzikat, fiélnák, hogy okkor mikor lássák, hogy azok kik vázátnák, hazudnak, fiélnák, hogy visszamondják. Mágvan az a fiélálám. S mágvan nákam es, dá kis procent most. Okkor mikor mágkázttam a munkát, s ez nagyon fontos, ászt még montam, láhát még holltod, kiláncvánkátóbá Nyisztor Ilonka megkárásett, ha ő ne lett lenne, hiszem még vagy nám fogtam lenne, vagy nám kezdtem lenne ezt a prográmot, hagyományörzési prográmot, vagy mágkázttam lánná későbben. Okkor történt ez a klik. Kiláncvánkátóbá kapok egy telefont, ki vuot, Ilonka, nám üsmártám, dá ő Onyest városba lakott, vuot egy komáasszonya s most es van egy komáasszonya, ki kákovai, forrófalvi, s az a komáasszonya szomszéd vuot második nővéremvel, s monda Ilonkának, hogy Forrófalván van valaki, Antal-Vajda János, ki foglalkozik táncokval, dá nám csángós táncokval, vegyesekvál. Na! Ő okkor mágkázttá vuot a prográmot, koptom egy telefont, idájött, meglátta táncos csoportomat, s mághiutt egy csángó fesztiválra, Gyimesre. Életembe nem jártam Gyimesre. Okkor nám léptám ki foluból. Mántám Bákóba, dá okkor es gyéren, mát kállát ingázzunk, piézn nám vuot, mántám ziskolába, gimnáziumba vonatval, jöttem vissza vonatval. Oszt monta, érdekes, dá okkor nám sokat bászélgáttünk. Okkor üsmártám mág Legedi Isvánt, a buszba, kimentem Gyimesba, nákam az új világ vuot. Azt gondoltam, hogy Magyarországon vagyok, nám értáttám semmit. Okkor mit értáttám: igán, nám. Más módul

beszélnek ők, más módul beszélék én, dá az más dolog. Az mit láttam ott, az nákam mágfordítta zielátámát. Nám áccáriból, hazajöttám s fogtam gondolkozni ezen. Szép és érdekes álom vuot nákam, hogy mit láttam. Életembe nám láttam vuot. Sirült vuot a kerek a fejembe, okkor történt ez a klik. Hogy mi van ott, minák hívutt mág Ilonka, ott még bászilgáttünk, okkor üsmártám mág Duma Ándrást, ő is bászilgáttát nákam, nám ecceriból, dá nákam okkor sirülni fogott a kerek a fejembe s láhát mondjam, hogy okkor indult zügyámbá, fájámbá ez szél, hogy volohogy kéne nálunk is voloki indissa ászt a prográmot, dá nám döntötte, hogy én indíttam. S ha indítaná voloki, ki indítná s hogy indítaná? Mát én üsmártám politika hályzátát, mát én is politikus vuotam okkor, nám szolottom ál, férfiak okkor kárásték munkahálját, a vuot kötelező, hogy bé kálléatt iratkozz a pártba. Polgármástár odahiutt, kárásték a férfiakat gimnáziumval, János, kérsz munkahálját? Mondom, igán. Kitáttá a papírt, oláírtam, s eccerü vuot kapjak munkahálját. Politikáztam, száráttám, mát okkor fiatal vuotam, dá ászt montam s mondom, kommunizmus politika kimosta a veleinket, hozugságba nőttünk fál, s az a hozugság mágmorott sok zámárnák a fájibá. S még működik. Sajnos, dá működik. Saszta visszaforulok röviden, mágván az a fiélálám. Zámbarák kávárik essze, hogy olák vagyunk, hogy románok, kávárik essze, mi az gyükér s mi az, hogy oda tartunk Romániához. Én sám tuttam ászt, oszto tuttam elválasztani áaszt a két dolgot, mát sokan kérdnák, hogy mi vagyok s okkor mondom, hogy gyükáram magyar, román állampolgárságom. Dá most mágkoptom a magyar állampolgárságot, dá az más dolog. Sokat mágságítáttám, hogy eltsiztázzuk, hogy ez fontos, hogy máglágyán magyar állampolgárság es. Ommiánt, hogy én tartani fogtam kapcsolatot ávvál e más világval, csángó világval, mondjam úgy, koptom mághívásokat konferenciákra, magyarok csángókról, csángómagyarokról, mágszülátát Moldovai Csángómagyarok Szövetség, mágüsmárkázttám Benke Pávelval, vuot mághívás napokra, Benke Grácián szárvázátt sok szép prográmot Somoskán. Losson, losson az a ciél, az a döntés, hogy volohogy mág káll induljon Forrófalván ez a prográm, minél tovább kaptam bíztatást magamnak. Láhát mondjam, hogy kiláncvánkiláncbá esszeszettem három-négy asszonyt, ha juol emlékszem, igen, s kétezer egybá koptom mághívást Benke Páveltől bukovinai találkozóra. Álmántünk Magyarországra, hiszem az vuot a zárú kirándulás Magyarországra, ha juol ámlékszám, Bonyhádra. Nákam a juo toposztolot vuot, s biztos, hogy ovvol a toposztolotvol vuot hatalom, hogy indissam mág áaszt a prográmot. Kiláncvánkiláncbá valahogy, hogy gyármákák kázám alatt vuotak, vuot táncos csoportom, nám voutak fálnótták, csak fiatalok s gyármákák. Láhát mondjam, hogy gyárákákvál ott hon nálam mágindítottam, most es mágvon névsor, mágkutatatom, mágkárásám, mágkoptom, vuot öt-hat gyármák, dá ott vout fiam es, s mágkázttám áaszt az iskolán küüli prográmot.

Dá okkortul indult családornak a trágédiája. Mát most sem könnyűd, hogy valaki indisson ilján prográmot egy foluba, egy csángós foluba, dá az nákam mét vuot náház, mát én vázáttám kulturházat s az többra politikus intézmény vuot,

fogták büntetni a családomat, szigetolni fiamat, büntetni a ziskolába, egyházba. Ő minisztrált, ott es papok s a zapácák büntették, hogy én árulom a folut, árulom a zországot, hogy én román vagyok s most mágébráttam, hogy magyar láttam vagy voltam. Fiamnak most es megvan, annyira megérzette. Én, hogy fálnótt vuotam, könnyüdább vuot, hogy álfogadjam ázt a hályzátát, fálásiégámnak mégnáházább, mát úgy szüláttám én, horcosson, száráncsim vuot, Istán így tárámátt ingámát. No, gimnáziumba sportoltam, boxoltam, nám vagyok uljon fiélálmás. Dá nám vuot áccárú. Nám mutittam ki, dá a fiélálám mágvuot bánnám. Mágvuot fiélálám. Nám szégyáltám, hogy mit csinálók, dá mágvuot az a fiélálám, hogy láhát büntát a polgármástár, büntát a zorvos, büntet a plébányos, e mágvuot, mát ászt ál káll üsmárjük. Kávássán mondják ki, dá ászt ki káll mondani. Nám tudjuk büntetni zágész papot, mát vannak sokan, kik áaszt álüsmárik, dá nám tudják kimondani, mát még egyháznak nagy e hatalom, püspökség sokat dönt. Gondolom, püspökségnek es poroncsol e pápa, gondolom, nám biztos, dá áaszt iézáttám s áaszt ki káll mondjam, mát ha nám, okkor hazudok, tyár mondjam a zigasságot. Nám vuot áccárú, uljon fászülség vuot a családomba, hogy láhátátt láná, hogy elváljak a feleségetől, mát a feleségem nám, hogy nám támogatott, sokat támogatott, sokat ságétátt, ságét most es mát, ha ő nám látt lánna, biztos ábbá munkába sok sikár nám látt láná. Tíz pontos feleségem van, na. Dá mágyig ő mágiértáttá, hogy mi e haszna ennek a munkának, vuot ott probléma otthon, beszélgetés. Immá feleségem mágiértáttá, dá mit csináljak a fiamval, gyármákvál, mát ő nám iértáttá, hogy minák büntátik a ziskolába. S áaszt nám csak a zén gyármákám tapasztalta, én ázt básziéltám Benke Pável családdal, gyermekei es ávvál a rossz tapasztalatval marattak a szivikbá. S ommiánt sok gyárák kiliépátt a prográmból. Ommiánt, hogy őket büntátték, s ők észráváttek, hogy ommiánt büntátték, hogy műk foglalkoztunk ávvál a munkával. Dá fiam büntátátt ingámát, hogy énmiántam büntátik őt. Áz komoly probléma, s ánnák hosszú váréssá van, bataie lunga, ahogy a zoláh mondja. Fiam, egyedüli gyerekem, huszonnyuoc éves, most sem akar visszajönni foluba. Áz egy nagy mutivum. Immá ő érti munkámat, gratulál, hogy nákam még van hatalmam, hogy folytassam, dá ommiánt, hogy világ nám érti munkámnak e hasznát, ő tudja a zigasságot, mát Magyarországon viégzátt egyetemet, dá náki áz a fájdalom mágván a szüibá. Nám is okor visszajönni foluba. Aszongya, dorilok, szárátném váláták lágják, dá ommiánt, hogy a zámbarák nám tudnak mágbácsülni, s nám, hogy mágbácsülnék, még akasztálnak, zavarják a zielátünköt, prográmat, ő azt nám tudja álegendni most es. Áz egy nagy trágédia, s nám csak Benkéékvál básziéltám, Duma Andrásval es, gyermekeik tapasztalták, más módul iértátték, más modul receptálták bé eszt a feszültséget. S ánnák jövőre es eredmiénye lesz, ennek a tapasztalatnak, beszélék a gyermekekről. Dá most sem könnyüd nákün, nagyon náház vuot, most sem könnyüd, dá volohogy a zámbarák mágszokták. Én sokat beszíéltáttám a falusiakval, s mondtam, hogy minák csinálom, hogy értsék, hogy e nem hozugság, ez a műk hagyományunk. Ez vagyunk

mű, csak kimosták e veleinket, mind mondtam a zújságba, s hazugságot repetálad, hinni fogod magad hazugságát. Ábbá a hályzátbá vagyunk most es. Még most es, hiszem nyuocvan százalék zámbarákából hiszik a hazugságot. Esszekeverik katólikus, római katólikus, nám román katólikus, római katólikus, áz nagy káváres, s áaszt a kávárest sokan szpekulálják azok, kik nám kádválik a prográmat, mi munkánkat.

Dá így, oszto visszaforduljak, lassan szüláti házamba folytattam prográmat tavalyig, dá ommiánt, hogy megszorítottak a felnőttek, többát nám tudok otthon, attól még csinálók próbát ott hon, dá gyiérábbán, mát nám fiérünk ál. Aszta bérelek mikor polgármesteri hivatalnál, mikor a zoratoriuba, mikor ebbe a házba, Nagypatakon, folu végén, vagy hol kaptam én. Dá, mi a fontos, ommiánt, hogy mágindítottam áaszt a prográmat, kidobtak a kulturháztól. Álvátték a kuocsokat, ott maratt hangszer, minden. Mindent álvásztáttám okkor, sok pénzet álvásztáttám. Az vuot a lánáházább tapasztalat a zielátámbá. Sok pénzet álvásztáttám vuot, nám es mondom, láhát ki mágholljo voj örvándi vagy számiérám nákam, sok pénzet álvásztáttám. Tudtam láná csinálni egy kis házat. Kállátt kapjak bankától pénzet, hogy jöjnek ki, lépnek ki ebből a helyzetből. Álmántám Olaszországba dolgozni három huonapot, mágvuobáltam Fránciába es három huonapot, dá visszajöttám, s azt mondtam, nám áaszt akarom én. Én szárátám e pénzet, dá nám a lágfontosabb a pénz, van más gazdagság es a zembernek a zielátyibá. Visszajöttám, csomót horcoltam a polgármástárvál. Ő nem, hogy nám hittá munkámat, nám értáttá munkámat, dá náki is poroncsoltok, ő es politikus ember vuot, hiszem áz vuot lágnyogyobb motívum. Más motívum az vuot, hogy nem nagyon szárátátt, dor ő válám chitárázott, csoportomba, gondolom, hogy mágvuot a nagy irigység es, s mág ás monta, most én polgármástár vagyok, hotolom kázámbá van, s azt csinálók válád, mit akarok. Azt es csinált, dá én örökké, régi tanulás á nákam, hogy – s ázt olvastam könyvákéből, dá azta biétáttám munkámba, ázt örökké s örökké mondom a gyárákáknak ás, nám fálájtám ál –, mindán rossz történaának van egy jobb oldala. Gondolom, a vuot polgármester, okkor rosszat csinált nákam, dá juot es csinált, mát ha nám dobott láná kulturháztól, láhát most nám lánék ábbá a prográmba. Áz nagyon fontos. Hosszú e mese, tudnék írni egy könyvát, dá nám tom ki olvasná ál, nincs es időm, most káll foglalkozzam ávvál a munkával, sokcok álhattam a családi munkámat, azét mondom, hogy száráncsim vuot feleségemvál, mát más asszony látt láná, álhagyott láná. Álhattam családi problémákat, hogy tudjam foglalkozni ázákvál, mágszorítottak turnéok, kirándulások a gyármákákvál, fálnóttákvál, losson, losson mágszorítottak a zasszonyok. Dá nám vuot áccárú munka, most sem áccárú munka, mát mágván áz a fiélálám, s a világ nám tudása, mágván a zirigység, ha én nám tok mánni, minák mánnán a szomsziédóm, üsmárad ázt a hályzátát. Most láhát mondjam, Nagypatakon es volohogy mágindult, itt náházább vuot, hogy mágindissam a felnőttákvál, dá hál' Istánnák száráncsiém van ávvál a házval es, má von e huonopja vagy két huonopja, hogy mágindítottam itt a prográmat a fálnóttákvál. Csak bízom, hogy

mágszoporodjonok, többán vannak forrófalviak, nagypatakiak kávásbán. Dá mennél tovább mindán nop holnok mág a felnőtták, s ázákvál a zörágákvál láhát mondjam úgy, hogy örökké vesz el egy szép másá, egy szép imáccság, szép csángó iénák, szép ámlék, régi ámlék várakádésről voj folusi iélátról, hagyományokról. Dá omi még maratt, ha többán odafigyálnónk s folytatnók, többát mág tudnónk mántáni. Azét es fontos, hogy tonyissuk a gyármákákát, s én mondom gyármákáknák, mesilom minek csináljuk ászt mit csinálunk, vegyék észre, hogy áz nagyon fontos, áz a mi hagyományunk.

Áz nagy kérdés, hogy mi marad, marad valami, biztos marad valami, dá kává. Ommiánt, hogy még most es folytassák a hazugságot. A ziskolába sem mondják mág a zigasságot. Most immá Nagypatakon hámarább mágindult magyar oktatás a ziskolába, dá Forrófalván most hét ásztándájá indítottam mág, nagyon náházán, okkor sokat segétátt ingemet Márton Attila, bétettem negyván kérvént, mágmarattam hétvál, két hétbá úgy lámonták gyárakákát. Fiéltám, hogy még egy visszalép, mát kötelező vuot, hogy legyenek hátán bár, hátán egy csoportba. Mikor vuot akkor Duma Ándrásnak e fia, Dáni, vuot két ásztándót tanár, s ő mág tudja mondani, hogy biztassam a gyármákákát, vittám palacsintát, vittám perecet, minden magyar órára vittám volomit, hogy biztassam. Teát csinált a feleségem, hogy valahogy indissuk mág ázt a programot. Nám vout áccárú. Aszta második ásztándóba, most es megvan a névsor, vuotak tizánnégyán, aszta huszannégyán, mágszoporottak, azta jött Ruth harmadik ásztándóba. Az, hogy tanulják a magyar irodalmi nyálvát, az nagyon tontos, dá áz is fontos, hogy iskolán küvüli programon gyármákáknák átaladjuk ászt a, szárátám mondoni, gyönyörű csángó hagyományt. Dá juo, hogy mondjuk a gyármákáknák, hogy mi a haszna, mi a kapcsolatja. Mát sokan kirdik, hogy minák bászilni, hogy bászilunk, hagyományossan, minák a ziskolába tanyissák más módul. S okkor mondom, az magyar irodalmi nyálv, áz árcháikkus nyálv, s ászt mondják a kutatók, mondják tanult ámbárák, hogy ez a csángó diálektus ez a lágrigibb magyar nyálv. Hiszem, hogy igaz. Hogy jöttünk idá, sok váriánta van, nám is komplikálom, próbálom ná komplikáljam. Olvastam sokat, minák mondják, hogy csángó, áz es érdákál, dá nám nagyon, az nákám fontos, hogy magyarnak érzem magamat, s á fontos, mágmaradjon az anyanyálv s hagyományunk. Most sokan vannak a ziskolába, örvendem, hogy mágszoporottak, dá az sajnos, hogy a családba nám bászilnák magyarul. S áaszt még montam, ennek a munkának van árádmiényá, dá nám annyi, amennyit szeretnónk, mennyi kéne. Hármát lépünk előre, káttót vissza, ha mágmaradunk egy lépésvál, az sám sámmi, dá nám az, mi kiéná. Az, hogy nám bászielnák csángóul családba, áaszt ál láhát érteni. Ommiánt, hogy még most es a ziskolába nám nagyon kádválik a tanárok, ázt tudjuk, dá mondom, sokan nám mondják, mát fiélnák, nákám nincs mit csináljanak. Ha máglónák... dá nám lónák mág.

A Phoenix Egyesület 2009-be született, azért, hogy komolyabban tudom szárvázni a programokat, tudok pályázni. Mágindítottam hátádk áasztándájá ázt a programot: „Jöjjenek

dívatba a csángók”. Sok kirándulást szárváztám, sok világot láttunk, nám csak én, kollégáim, gyármákákát vittám táborba, ez más világ, s kapcsolatba vagyok komoly intézményekkel, tanult emberekkel, nem menek korcsumákba, áaszt mondom zágiésznek. S minden kirándulás ez egy juo tanulás, egy új lácká, nám csak a gyármákáknák, felnötteknek es, e más világ. Jobban mágtonultunk bászielni magyarul, kapcsolatba vagyok, mondjam a zigazi magyarokkal, nám igaz, hogy mondjam, mát mük es magyarok vagyunk, dá küsü magyarokkal. Esszejártam a világot, láhát mondjam Bászárábia, Ukrajna, Szlovákia, Horvátország, Áusztria, Szerbia, Magyarországot nám is mondom. E nem semmi. Hogy gyármákik nám veszik észrá, biztos, hogy ázt, mit láttak ók, mit tanultak nállam, ez e kerekecske sirül a fájikká, s bizom, s nám csak bizom, biztos vagyok, hogy egy százalék maradt valami fájikká, s ez e mag, málik mágmaratt, eccer megmagzik, kinő. S áaszt akartam mondani, hogy a munkánknek lász árádmiényá. A zástá jártam a somoskai prográmba s nagyon örvándtám. Annyi gyármákát s fiatalokat láttam, gyármákát, kik táncolnak, dá mindán szüvből. Látszik, hogy szárátik. Áz egy juo árádmiény a munkánknek, s ázét bizom, hogy valaki, nám tom, egy áasztándó múlva, öt áasztándó múlva, mát csúszik a zidő, tálik a zidő, örágszünk, nám tom, mággyig tudom csinálni ázt a munkát, dá lesz ki átvágyá zászlót s vigyá másszébb. Árrá biztos vagyok. Nám tom, milján procentba, dá biztos. Mindán foluba. Úgy örvándám, s ázt én még montam vuot, hogy szárátném minden csángó faluba legyen egy ember, mind én, mind tá, indissuk mág áaszt a programot, csak nám könnyüd. S áaszt montam találkozóon es, grátulállak tüktököt székeleyeket, jöttetek Erdélyből, mát itt nám vuot, hogy lágyán tanár, most jönni fogtak a csángó tanárok is, mondjam úgy, ez es egy juo árádmiényá a munkánknek, juo árádmiény ánnák a programnak, dá ha ná láttáták lánná tük, erdélyi tanárok itt Moldvába, nem lett lánná ki mágnýissa áaszt a programot, ki tanyisson. Grátulálok, ázét mát náink, kik itt szüláttink, nagyon náház áz a munka, nákták még náházább, mát én jobban érzem a falunak a szusszanását, itt szüláttám, üsmáram a zámbarákát, üsmáram a hálját, üsmerem, érzem, hogy szuszog e füöd. Érted mit akarok mondani? Aki jüö, áaszt montam s mondom, hogy nám vagyunk csodák, dá iérdákássák vagyunk. A csángók iérdákássák, iérdákás világ, csak az a baj, hogy itt még sokan... Ázt akartam mondani, hogy történt áz a klik, áz nákám egy új öbredés vuot, s bizom abba, hogy menél tovább, minden nap, ha nem tíz csángó, bár egy csángó öbredjen mág, s lépján bé ábbá a prográmba, vaj ha nám lép bé, ná zavarjon. Hagyjon biékünköt, hogy fogjuk a dolgunkat, s ebből ki akar s kinek van számá s lát, s kinek van füleá s hall, kinek van fája s gondolkozik, észrá láhát vánni, hogy áz nám hazugság. Nám áruljuk ál a falut, nem a zországot, senkit sem hajtottunk ál a faluból, álmántám, visszajöttám, s ki nám szárátta, álmánt s ott maradt más országba. Én itt szárátam a falumba, lágyán ágésség. Istán ságéccsán, hogy folytassam a munkámat.

Áz, hogy értődünk mág, álévissza van, tük, székeleyek se értetek sok dolgot, de mük se értettünk sok dolgot tük életekből, kulturátokból. Itt egy nagy káváres van, áaszt mondja

valaki nákam, én nám vagyok székel, csángó vagyok, igen, dá egy a gyükerünk, magyarok vagyunk. De az, hogy itt marattok, az nám semmi, arra menen, hogy észreváttéták, mi a hályzát, aki nám értáttá mág, az visszalépett a prográmból. S e normális. Székely hejiség, nákam az más világ, nákták a csángó más világ, de aszt ha elümerjük, hogy egy a gyükerünk, akkor könyüdebb megérteni eszt a szituációt. Vonnok barátok, mindvon Horongozó Imre, ő csángóbb, mint mük, jobban érti eszt a mük életünköt, sáz logikus. Magyarországról úgy, mind egy bíró, lássa, mint amikor fociznak focipályán, ha focizz válik nem tudod, dá a bíró jobban lássa kinnüen. Mogyorországról, Erdelyiből tük jobban láttátok, hogy mi történik itt Csángó-földön, egy trágédia, vesz ál egy kultura. S hála Istánnák, hogy jöttáták tük, hála Istánnák, hogy jötták, vuotak kutatók, s nám vuot eccerű, büntátték a rendőrök. S mind Holász Péter, mind Horongozó Imre, mind Csoma Gárgály sok hotolom kállátt, hogy o hotolmas kommunizmusbo jötták, s dugva aluttak családoknál, pincékbá, kutattak, írtak lá énákákat, ők látták, hogy mi történik nálunk. Jobban üsmerik a csángó kultúrát, sok külföldi magyar jobban tudják a mü életünköt, mind mük csángók. Mát mi bá vuotunk zárva, nám láhátátt lássunk, nám láhátátt holljunk, nám láhátátt kommunikáljunk, nám láhátátt bászéljünk mük kulturánkról, mük nyálvünkről. Von egy kis különység a székely és csángó között, dá nám vagyunk egyformák, egy kázámán sincs egyforma ujjom.

Vuotak családok, kik magyarnak érzették magikot a faluba, dá nám monták ki, mát fiélták. Édesapám árról nám bászél, fiélt, hogy ná lágyán probléma a családba. Üsmártám egy családot templom málléátt, most is mágvon a házik, ő harangozó vuot, Róka János, ott csak magyarul bászilták, aszt emlékszem, hogy juo kapcsolatba vuotak, barátságba szüleimvel, jut ászámbá, hogy monták, mük magyarok vagyunk. S még vuot egy család, mágholtok, az vuot a porekla, Kacagóé, Kacaguo, dá zapjik miég élt, gyármákák álmánták foluból, a születisi ház pusztán maratt, s kiértem őt, hogy mit gondol erről a dologról, s aszt monta, hogy nám nagy dolog, magyarok vagyunk, csak a kommunizmus álrománosított. S azétes nám láhát bászél, tanulni ziskolába. Omiánt, hogy gyárák vuotam, fiatal, mük es csak így láttunk áléfál, met jobbra-balra nám láhátátt láss, nám nagyon kommunikáltunk. Mág vuot a büntátés, mág vuot a fiélálám.

Amikor vuot az az ebredés, az a klik, akkor nagy harc vuot a szívámbá, nagy harc vuot. Sokszor láfáküttám, s nám hittám magamat. Vuot dubii, vüleú juo, hogy ászt a prográmot megindítottam, oszt, hogy juol csinálom vaj nám, ez most es mágvon e kérdés, dá sok ásztándó kállátt, hogy lágyák bisztos magamba, ászt káll csináljam vagy nám. Dá most bisztos vagyok, dá sok ásztándó ál kállátt, hogy csusszék, hogy én lágyák zén láboimon, hogy tudjam, János az vagy tá, s ászt káll csinál. Nagyjából belőlem indult ez a forrás, dá kutattam. Mát a zasszonyokkal is most, ha van kirándulás, ná csak azét menjük, hogy szórakozzunk, tonuljunk, bisztassuk magunkat, hogy értsük ászt a dolgot. Sok ámbárbá mág van az a fiélálám, és eszt a fiélálámát biévártá a komunizmus, s az náházán vász ál. Sokan úgy hálnak mág, ávál a fiélálámvál. Ők románok s kész.

Visszafordulva, nagy harc vuot a szívámbá, dá ha a fáláségem ná értáttá lenná mág eszt a munkámot – nálunk az vout, hogy vuot barátság, szárátát a családbo –, nám látt lánná könyűd náem. Dá sok ásztándó ál kállátt táljen, hogy bisztos legyek, hogy magyar vagyok. Kutattam, olvastam. Mindenből tonultam, dá akartam tonulni. Mind mondják nálunk, kimárásztáttám e szemáimát, hogy lássam juol e dolgot, dá nám bisztos, hogy sokmindent juol láttam, dá figyeltem oda, hogy lássam juol.

Omáljeát mit csinálók én, vuot sok siker a munkámba, gyármákákvál, felnöttekvel es, dá ha a magyar nyelvmentésről bászélünk, lágsikársább prográm az, kit megkásztám most, hiszem tizenöt ásztándójá. Van kopcsolatom két olopítványval, Bástyá Alapítvány, is Csibész Alapítvány, és vittám ki sok gyárákét Csíkszeredára is Vicára. Hiszem, kivettem összesen 100 gyármákét. Ozokból most maradtak harminchaton, sokan dolgoznak, kaptak munkahálját, dá bászélják magyarul szépen. Mit éreznek gyükeréről, az nagyon fontos az miánt, hogy nám sikáruilt beszéljek zágészvél, hogy mit éreznák a gyükeréről, magyarok-e vagy nám, de az, hogy szépen bászélnek magyarul, az nám semmi. Sokan ott maradtak Székelyudvarhelyen, Marosvásárhelyen koptok munkahálját, Kolozsváron, Erdélybe. Jó es, nem es, met van ulyan gyármák, ki nám tud románul, csak magyarul. Én úgy látom, hogy az nám jó, mát ha magyarok es vagyunk, itt Romániában élünk, s kál tudni ászt a nyelvet. Van uljan gyármák, ki aszt mondja, hogy székely, nám es csángó, idejő szerepeln s felöltözük székelyessen, sakkor hol a csángó hagyomány. Itt egy nagy vásztés nákam. De ameljet több a nyereség. A szülök es sok gyármákát lámondtak, hogy visszajőnek Csíkszeredából, ommiánt, hogy mágtonulnak magyarul és nám tudnak lesz románul. Emiánt sok gyármák nám mánt ki, vagy nám engedték ki a szülök, hogy álvásztik a román nyálvát. S most vannak gyármákák, kik nám tudnak semmit románul s szülök kérnák ingemet, hogy kimentek megjárták a gyármákát, s názik a fájt, hogy ők bászéltek románul, s a gyármák csak magyarul bászél vissza. Tá hogy fálálnél árrá? Én próbáltam egy kicsit s-o dreg, dá nincs hogy. Édesanyjának az nagy fájdalom. Mondom, tudsz, bászélj mogyorul. – Nám értek minden szót. – Nám probléma, én sem tuok száz százalékon irodalmi magyar nyálvát, dá attul egyet értek válád. Érted, mit mondok. Ha igen, jó. Van egy viccem, dá az komoly tréfa, három szóból értek káttót, harmadik nám nagyon fontos. Én mikor vittem gyármákát mind láfényképeztám. Mikor nezem a fényképet, kicsikék, koszosak, tetűsek, mikor most látom, hogy miljeán szép gyárák lett, búsulom, hogy nám az anyém. Két mentésről bászélék. Egy, hogy mágmántettám a magyarságnak is mágmántettám, mát ha itt maradtak lenne semmi nám válott lenne a zéletjükből. Am salvat ca oameni, si am salvat ca unguri. Áz eredményesebb vuot, mindaz ittáni gyermekekkel való foglalkozás. Az a vesztés, hogy aszt mondják, ők nem csángók, hanem székelyek. E nákem fáj. Dá áléngádám, ha álistmári, hogy magyar, az nákam fontos.

(Lejegyezte Gál Ruth)

„...otthon is ilyenek vagyunk csak épp máshogy”

Beszélgetés Gál Eszter forrófalvi, és Gál Ruth forrófalvi valamint nagypataki magyar tanárokkal.



Gál Eszter

– Szilágyságiak, pontosabban tövishátiak vagytok. Mennyire látszik onnan Székelyföld, és, ami inkább érdekel, a Gyimesek, Moldva, Csángóföld. Látszanak-e otthonról a moldvai magyarok?

Gál Eszter: – Most hirtelen arra lettem kíváncsi, innen látszanak-e a szilágyságiak? Székelyföld látszik, érződik. Szembejön a médiában, hírekben, aztán ha Kolozsvárra költözik az ember, akkor egyre inkább színesedik és megtelik tartalommal ez a Székelyföld nevű folt a térképen. Ehhez képest számomra Gyimesek homályosabb volt, Moldva pedig abszolút sötétség. Úgy kulturálisan, mint földrajzilag és történelmileg. Szerintem körülbelül 8 évvel ezelőttig nem igazán tudtam Csángóföld létezéséről.

Gál Ruth: – Székelyföldről, a székely emberekről nehéz nem hallani, akár még Tövisháton is. Elég hamar megtudtam, hogy minden székelynek bicskája van, és autonómiát akar. A Gyimesekről már valamennyivel kevesebbet hallani, Moldváról, Csángóföldről meg szinte egyáltalán.

– Mi az, amit az otthoni közösségtől hallottatok a csángókról, és mi az, amivel tanulmányi éveitek alatt, Zilahon, Kolozsváron találkoztatok?

G.E.: – Én gyakorlatilag csak azt hallottam, ismertem, amit nővé-

rem, Ruthi hazahozott Moldvából – történeteket, folyóiratokat, szavakat, stb. A közösségeim nem tettek hozzá információt ehhez a halmazhoz, bár volt még pár ismerősöm itt tanítani, de amikor Csángóföld szóba jött, ez csak annyit jelentett, hogy „ja, de hát XY is volt ott egy évet!” De, hogy pontosan hol, és mi történt vele, az már nem jutott el hozzám.

G.R.: – Zilahon, líceumi éveim alatt sem igazán hallottam a csángókról. Kolozsváron, utolsó egyetemi évemben, annak is a legvégén szólt az évfolyamvezető tanárnőnk, hogy jönni fog valaki Moldvából, aki bemutatja a Csángó Oktatási Programot. Aztán nem jött senki. De túl érdekesnek hangzott ez a Csángó Oktatási Program ahhoz, hogy ne nézzek utána. Elkezdtem cikkeket olvasni, különböző honlapokat találtam, érdeklődtem ismerőseimtől. Így gyűjtöttem az első információkat ezelőtt hat évvel. Ugyanezt teszem azóta is, csak most már Csángóföldön, több száz kilométerre Kolozsvártól. És milyen érdekes az élet, két – három tanítási év után kedves, volt évfolyamvezető tanárom kérte, legyek segítségükre a hely megismerésében, mert egy csoporttal Moldvába érkeznek.

– Milyen volt az első napok benyomása Moldváról, Bákó környékéről?

G.E.: – Földrajz szakon végeztem, és szerintem ebből adódik, hogy ami a leghihetlenebb, azok a helységeket jelző iránytáblák, illetve a buszok szélvédőjén levő úticél-táblák voltak. Tavaly szeptemberben, miután Bákóba először megérkeztem, néha megálltam és bámultam egy-egy útkereszteződést, ahogy a kolozsvári egyetemista bámulja az első repülőt, ami elzúg a feje felett. Le is fotóztam néhányat, mert nekem Vaslui eddig csak



Gál Ruth

a mémekben és a tankönyveimben létezett – soha nem jutott eszembe, hogy indul valahonnan busz, ami oda visz. Néha a kisjenői buszokon látok cirill betűs írást. És az arcok is másak erre. A katrincás nénikhez is lassan szoktam hozzá, és a piac sokféleségében is más árnyalatúak kicsit a termékek.

– *Milyen volt az első benyomásotok a falvakról, Nagypatakról, Forrófalváról? Volt valami eltérő a látványban, színekben, szagokban, arcokban, emberek temperamentumában attól, amit eddig Erdélyben megszoktatok?*

G.E.: – Mi egy 500 lelkes, kis településről jövünk, ehhez képest Kákova 4000 fő körüli. Leginkább a zárt kapuk, magas kerítések leptek meg. Az utcán sétálva is magányosnak lehet itt lenni, nem lehet belátni a más udvarába, ahogy nálunk otthon, nem lehet beköszönni, a másik életének részese lenni. Emellett pedig még mindig nem győzöm csodálni az embertelenül hatalmas lakóházakat: kinézek az ablakon, és az udvaron itt a három szintes, lakatlan, kicsi ablakos betontömb. Szemben építkeznek, kész a harmadik szint, de a betonvasak még mindig felfelé meredeznek, három szint után sem a tetőzet jön még. A másik oldalon pedig kicsike tornácós ház, faragott díszekkel – ez a kettősség kicsit skizofrén nekem –, nem rossz értelemben, inkább csak nehezen emészthető.

G.R.: – 2014-ben kilencen érkeztünk az Oktatási Programba. Egyedül voltam Szilágy megyéből, nem ismertem senkit. Így nem csak Moldva volt új számomra, hanem minden egyes ember, akivel azokban a napokban, hetekben, hónapokban találkoztam. Közös indultunk Csíkszeredából Csángóföldre, Márton Attila vezetésével, aki akkor a Moldvai Csángómagyar Oktatási Program koordinátora volt. Emlékszem, milyen izgatottak voltunk mindannyian. Nagyon hosszúnak tűnt az út Csíkszeredától Moldváig. Az első napokban azokat a megüresedett, magyartanár nélkül maradt településeket jártuk be, ahova iskolakezdekori ki-ki majd beköltözik. Nem mondhatom, hogy nagyon pozitív volt az első benyomásom. Néhány helyszínen kegyetlen körülmények voltak. Hol áram, hol víz, hol berendezés nem volt vagy éppen ablak, fűtés. Akkor még nem is sejtettem, hogy másfél hónapig nem lesz állandó lakóhelyem. Nehéz ezekkel szembesülnie egy lánynak, aki egyedül, több száz kilométerre van az otthonától, családjától, barátaitól. Nem tagadom, az első hónapokban többször megkérdeztem magamtól, biztos ezt akarom csinálni, akarok maradni! De térjek vissza az első benyomásra. Földrajzilag a táj hasonlít az otthonihoz, azt nem kellett megszokjam. Eltelt egy kis idő, amíg a nagypataki utcákkal, mellékutakkal, rövidítésekkel megismerkedtem. Alsópatakot és a Zódalt jól ismerem, Felsőpatak és Szőlőpatak főbb utcáit is, de ott még el tudnék tévedni. Az tűnt fel nagyon hamar, hogy mennyire zárkóztak, távolságtartóak az emberek. Mennyire magasak a kerítések, zártak az udvarok, kékek a házak. Komorabbak a tekintetek, kicsit bánatosabbak az arcok és olyan gyorsan, furcsán beszélnek, talán magyarul, hogy alig lehet érteni belőle egy pár szót. Főleg Nagypatakon, ahol a sziszegő nyelvjárás sem segítette a megértést.

– *Módosult-e később ez a tapasztalat?*

G.E.: – Azt hiszem nem voltam itt még eleget ahhoz, hogy módosuljon.

G.R.: – A legtöbb dologhoz hozzászóltam a szemem. Másképp látom a házakat, még ha ugyanolyan kékek is maradtak. Kedvesebbek, hangulatosabbak, főleg, ha ismerem is azokat, akik benne élnek. És hál' Istennek egyre több ilyen kicsi ház van, nem csak Nagypatakon vagy Kákován, hanem a szomszédos vagy távolabbi falvakban is. Barátságosabbak az utak, az azokon járó emberek megállnak beszélgetni, érdeklődnek és mindig van egy jó tanács vagy bölcsesség, amit megoszsanak. Tudatosabban kellett volna ezekre figyeljek, gyűjtögessem egy csokorba.

– *Túlnyomóan protestáns környezetből jöttök. Milyen volt találkozni egy külsőségeiben is erősen vallásos katolikus közösséggel?*

G.E.: – Az útszéli keresztel mellett nem tudok úgy elmenni, hogy ne vegyem észre őket. Ilyen nincs ott, ahol én felnöttem. Viszont a külsőségeken túl nagyon hamar megtaláltam azt a mélyen gyökerező hitet, és ennek a hétköznapiakra kivetülő színeit, mint amivel otthon is találkoztam. Azt merem mondani, hogy otthon is ilyenek vagyunk csak épp máshogy.

G.R.: – Legelőször valóban a külsőségekkel találkoztam. Nem túlzok, ha azt mondom, nagyon soknak tűntek az útszéli keresztel, a gróták, bent a házakban a szentképek. Viszont ezekhez képest nagyon jólesett, amikor egy-egy „Isztán áldja mág! Megálgy Isztán”-nel köszöntek egymásnak az utcán az emberek. Vagy, hogy minden mondanivalójukba beleszóvik az Isten akaratát, hatalmát.

– *Milyenek voltak az első tanítási napok, hetek? Milyen volt találkozni a nyelvállapot, nyelvváltás, kultúraváltás jelenségével?*

G.E.: – Nehéz volt. Nekem nagyon nehéz volt. Tudtam, hogy rossz a nyelvállapot, de azt nem, hogy ennyire. Nem voltam felkészülve arra, hogy ennyit kell majd románul beszélnem, ha azt akarom, hogy megértsenek a gyerekek. Nagyon szorongtam amiatt is, hogy mit vigyek az iskolába, mivel legyenek hasznos és hatékony. Aztán megtaláltam a ritmust, de hónapok kellettek hozzá.

G.R.: – Harmadikos korom óta tudtam, hogy óvó néni vagy tanító néni szeretnék lenni. Harmadik osztálytól harmadévig végéig 12 év telt el. Ennyi idő alatt sok mindent elképzelttem magamban, hogy milyen lesz majd, amikor elkezdek tanítani. A termet, a berendezést, az óvodásaimat, kisiskolásaimat, szülőket. Alig vártam a gyerekek „bekövéseit”, aranymondásait. Ehhez képest nem volt terem, nem volt berendezés, és vegyesen voltak gyerekek első osztályostól egész nyolcadikosig. És elmaradtak az aranymondások is. Legalábbis magyar nyelven. Elveszettnek éreztem magam. Lehet azért is, mert a lakhatási körülményeim olyan bizonytalanok voltak, mert egyedül éreztem magam, és mert mégiscsak az első nap volt! Nem tudtam, hogyan fogjak hozzá. Forrófalván hamar megtaláltam a helyem. Még iskolakezdekés előtt, szeptember első napjaiban egy gyimesi csángó hagyományörző fesztiválon találkoztam néhány forrófalvi gyerekkel, összebarátkoztunk, ez jó alapot adott a kezdésnek. Emellett az akkori ötödikes magyárosok (ma már tízedikesek)

nagyon erős magja voltak a magyar csoportnak, öröm volt velük dolgozni. Nagyon jól értettek és viszonylag jól is beszéltek magyarul. Most is tartjuk a kapcsolatot. Aztán jöttek rendre az újak, a kisebbek, akik már nem hoztak otthonról olyan jó magyar szókinccset. Persze van egy-két kivétel, ami mindig meglep. Külön termünk is lett hamar, ami nagyon nagy lépés volt, és ami megkönnyítette a munkámat. Nem kellett teremről teremre járni, és bekérezkedni, hogy ott tarthassuk az órákat.

A gyerekek tudták, hova kell menni magyar órára, nagyon jó volt ez a stabilitás. Nagypatakon jóval nehezebb volt a kezdés, sőt, maga az első három év is. Sok munka eredménye volt az, hogy mínuszról nullára megérkezzünk. Most már jóval elrugaszkodtunk a nullától, haladunk szépen lassan eléfelé. De ahogy hagyományörző kollégám, Antal János mondaná, ez más mese. Az egyhetes év eleji felkészítón szembesítettek a nyelvváltás, nyelvallapot fogalmával. Tudtam, mire számíthatok a helyszínen. Elhangzott egy olyan mondat is akkor, hogy ne túzzunk ki igen nagy terveket, célokat, mert lehet, hogy csalódnunk fogunk. Az első egy-két hónapot teljesen a felmérésnek szenteltem. Amikor kezdtem jobban megérteni, és átlátni a helyzetet, akkor körvonalaztam magam számára, hogy mit fogok csinálni az elkövetkező egy évben. A második évben pedig építkeztem az első évre, és így tovább.

– Módosított-e bennetek valamit azon a válaszon, amit eddig arra a kérdésre adtatok, hogy ki/mi a magyar?

G.E.: – Ha igen, akkor csak jobban belegabalyodtam. Eddig azt hittem az magyar, aki annak vallja magát, és valamilyen kötődése van a magyarsághoz – legyen ez rokoni, vagy erős szimpátián alapuló szál. A moldvai csángóknak kijut a választékból, ha a hovatarozásukat kérdezzük: lehetnek ők magyarok vagy épp románok, akik tudnak magyarul, lehetnek csángók vagy csángómagyarok - néha azt érzem ez két külön dolog - , lehetnek egyszerűen katolikusok, mert a vallás és hitvilág gyökereiben szövi át az életüket. De vallhatja-e magát magyarnak az, aki egyáltalán nem beszél magyarul, és már a szülei sem beszéltek? Kákován sok az olyan gyermek – aki a magyart, mint teljesen idegen nyelvet tanulja. Ilyen esetben a világ más tájain talán azt mondják, hogy „félleg magyar vagyok” vagy a „felmenőim magyarok voltak, de én már...” Azzal nem értek egyet, és sok helyen látom ezt, hogy ráakasszuk a „csángómagyar” címkét olyan gyerekekre, felnőttekre, aki ezt nem szeretné. Kétséget kizáróan tudhatjuk egyes esetekben, hogy az elrománosodott név mit takar, hogy a felmenői kik voltak – de ha az illető nem tud vagy akar azonosulni ezzel, és nem érzi magáénak, akkor nem hiszem, hogy ezt erőltetnünk kellene. Illetve tehetjük, csak nem hiszem, hogy jól járunk. De persze izgalmas kérdés ez. A gyermek, aki nagyon magabiztosan állítja magáról az órán, hogy ő nem magyar, már a nagyszülei sem beszéltek magyarul - „egyáltalán, vagy csak veled nem, mert nem volt akivel?” – kérdezem én ilyenkor – később, ha felnőtt, és az élet úgy hozza, hogy magyar állampolgárságra támaszt igényt, akkor ez az igény jogos-e?

G.R.: – Számomra az, hogy a moldvai katolikusok magyarok-e vagy sem, nem egy eldöntendő kérdés. Szomorúbb ennél

csupán csak az, hogy legtöbbször közüünk hogyan nyilatkoznak ebben a témában. Ha Romániában lakunk, jobban beszélünk románul, mint magyarul, azt vonja maga után, hogy románok vagyunk. Ha látsz egy almafát, már a levelek kinézetéből is megállapíthatod, hogy az egyértelműen egy almafa. Nem kell a termést megvárni, hogy választ adj. Én meglepődnék, ha az az almafa mégis szilvát teremne. Viszont hallottunk már oltott gyümölcsfákról is. . .

– Eddigi tapasztalatotok alapján miben mérhető le, ha egyáltalán lemérhető bárhog, a munkátok eredménye?

G.E.: – Ez a kérdés bennem is feltevéődik, azokkal együtt, hogy jól csinálom-e, átvehető-e, amit én magammal hozok, szeretik-e, stb. Egyre több szó van, amiket felismernek a gyerekek új versek, mondókák vagy imádság tanulásakor, és ezeknek nagyon örülök, de legtöbbször abban nyugszom meg, amikor be-bejönnek a gyerekek szünetbe hozzám, megkérdezik, kirakhatnak-e egy puzzlet, amit aztán szünetenként tovább rakosgatnak, és a nap végén maradnak még húsz percet, hogy befejezzék, vagy kifestőznek, rajzolnak kicsit. Van, hogy bejönnek, elmondják milyen jegyet kaptak, de olyan is volt már, hogy sírva jöttek krízishelyzetet panasolni – ilyenkorra mindig van csoki, papírzsebkendő. Ha osztályfőnöki óra helyett is nálam kötnek ki a 14 éves nagyfiúk, mert legóznának, azt sem veszem rossz néven. Persze nem törpül el a magyar nyelv elsajátításában elért eredmény sem, akármilyen kevéske is néha, de elsősorban az a fontos, hogy szeressenek magyar órákra járni, mert ha ott vannak, akkor arra építhetünk. Emiatt a bizalom kiépítése nagyon fontos nekem, ezzel pedig jól haladunk, úgy látom.

G.R.: – Ha le szeretnénk mérni az eredményt, többféleképpen is megtehetnénk. Az első szempont, és kívülről nézve talán a legegyszerűbb, a lexikális ismeret, tudás lehetne. Viszont már az első évtől kezdődően az a meggyőződés alakult ki bennem, hogy azokat a szavakat, kifejezéseket, köszönési formákat, imákat kell legelőször megtanítani a gyerekeknek, amelyek valamilyen szinten még élők a faluban beszélt nyelvjárásban. Hiába tudják mi a főnév, az ige, ha nem tudnak a nagyszülőknek, szüleiknek vagy egy időseknak saját nyelvjárásukban köszönni otthon, az utcán. Nem mondanám, hogy elégedett vagyok az eredménnyel, de próbálkozunk. Én is, ők is. Van egy aspektus, ami egy teljesen magyar környezetben, vagy magyar osztályközösségben nem releváns, de Moldvában, csángó településeken egyértelműen az. Ez nem más, mint a gyerekek, szülők viszonyulása a magyar nyelvhez, nyelvjáráshoz. Sok negatív jelző, stigma kapcsolódik ehhez a szóhoz, hogy csángó, csángómagyar vagy akár magyar. Amikor ezek a szavak negatív konnotációval bírnak, kevés szülő érdekelt abban, hogy a gyermeke ezt a nyelvet tanulja vagy bármennyire is a magáénak érezze, ragaszkodjon hozzá. Olyanná válik, mint aminek nincs értéke, messze el kell taszítani, minél jobban levetkőzni, megszabadulni tőle. Hisz ez a nyelv, ez a kultúra egy régmúlt világot, az idősek világát, a szegénység, nyomorúság emlékeit idézik. Nagy eredmény, ha egy kicsit is változtatni tudtam a szülőknél, de még inkább a gyerekek szemléletében. Ha azt hallom a szülőktől, hogy a

gyereke azokon a reggeleken mikor tudja, hogy magyar órája lesz, sokkal hamarabb felébred, és elkészül az iskolába, amikor otthon dúdolgatja a megtanult éneket és tanítja kistestvérének, amikor az úton találkozunk, és már messziről kiált és köszön magyarul, ezek mind meglegéssel töltenek el, eredmények számomra. Sokszor találkoztam azzal, hogy a gyerekek az oktatási-nevelési támogatás, itteni szóhasználatban a „bursza”, az ajándékok miatt járnak a magyar órákra, hogy a legszegényebb családok gyerekei jönnek. Motiváló tényező lehetett ez is, amikor többet jelentett az a 200-300 lej, de azóta eltelt pár év. Amikor az osztályelső is beiratkozik, amikor nem hozza el az anyuka az ösztöndíjhoz szükséges papírokat, mert annyira nem számít az a kevés összeg, akkor azt hiszem, hogy ezeket a „burszás” megjegyzéseket lassan elfelejthetjük. Sokkal több olyan pozitív dolog van, ami méltóbb az emlegetésre.

– Milyen különbséget látsz/láttok a két falu Nagypatak, és Forrófalva között? Gondolok itt elsősorban a gyermekek, a családok viszonyulására a magyar oktatáshoz, hozzátok.

G.R.: – Mivel Kákován alig négy napot ültem Moldvába költözésem lelegején, és Patakon töltöttem szinte hat évet, a patakiakkal elfogultabb vagyok. Gyakorlatilag itt élek, jobban megismertem a szülőket, és ők is engem. Nagyobb bizalom alakult ki köztünk. A bizalom pedig nagyon sokat számít, főleg ha magyartanításról van szó. Alapjában véve lényeges különbséget nem tudnék kiemelni. Az elején bizalmatlanságot éreztem a szülők részéről, egy



kicsit én is bátortalan voltam, hogy nyissak feléjük. Néhányszor próbálkoztam szülőértekezlettel, de nem nagy sikerrel. Aztán rájöttem, hogy a családlátogatás sokkal eredményesebb, és hatékonyabb formája a kapcsolattartásnak. Lassan jóba lettem egyik szülővel, ők, gondolom, amit rólam megtudtak - és remélem többnyire pozitív dolgokat -, elmondták a többi édesanyának. Így szokott ez lenni. Egyre több szülő, fiatal anyuka kezdett el érdeklődni, akik hozták kisgyerekeiket, óvodásaikat. Legtöbbször a gyerekek kérték, hogy járhassanak ők is magyar órára, mert ott milyen szép és érdekes dolgok történnek. Ott nem kell tanulni, csak játszunk, énekelünk, rajzolunk. Milyen jó, hogy ennyit látnak belőle, így tapasztalják meg a tanulás folyamatát.

– Amikor majd egy következő munkahelyen a CV-ben feltüntetett itteni munkáidról kérdeznék, hogyan foglalnátok össze az itt töltött idő pozitívumait? Milyen új készségekkel, személyiségetek új oldalával ismerkedtetek meg?

G.E.: – Vannak az itt töltött időnek pozitívumai, de ezek olyan finomságok, amiket nem biztos, hogy CV-be írnék. Tapasztalatabb vagyok például lakberendezésben, az számít-e? Sokkal többet figyelek a körülöttem történőkre, mint eddig. Mivel nagyon kevés van belőlük, nyitottabb vagyok a közeledésekre. Soha ilyen szívesen nem beszélgettem bolti eladóval, mint itt. Ezek számítanak?

G.R.: – Az biztos, hogy lenne mit mesélni. Sokat formált ez a pár év. Tanultam nem csak a csángókról, de magamról is. Hogy nem voltam annyira türelmes, mint ahogy azt gondoltam magamról. Azt hittem, hogy nyitott vagyok a körülöttem levőkre, de meghallgatni, figyelni itt kezdtem megtanulni igazán. Úgy érzem kicsit felnőttem Moldvában.

– Lehet-e olyat tanulni az itten eltöltött idő alatt, amit aztán máshol tudnátok kamatoztatni? Gondolok például tanult szakmákra, tágabb érdeklődési körökre.

G.E.: – Aki Moldvában iskolai tanár, annak elég rugalmas az órarendje. Természetesen a délelőtti órát az iskolai órarend osztja be, és legtöbbször a magyarra járó gyerekek még maradnak az iskolai program után is, de az órára készüléssel túl marad még szabadidő és általában energia is a saját érdeklődési körökre. Egy idő után a távolság miatt a baráti kapcsolatok is átrendeződnek, és egyre kevesebb idő megy el erre és marad üresen. Ezt, ha az ember ügyesen használja, akkor megnyílik a világ: itt is van internet, azon Skillshare, Pinterest, Udemy és társai.

G.R.: – Sok új helyzettel találkoztam ezekben az években, gondolok itt az iskolai tanításra, gyerekekkel való foglalkozásra. Valahogy egyből a mély vízbe kerültem. Emlékszem, amikor ismerőseim arról kérdeztek, hogy milyen a tanítás, milyen a gyerekekkel, azt válaszoltam, hogy szinte egyáltalán nem azt csinálom, amit tanultam. Persze a három egyetemi év alatt érintőlegesen szó esett a hátrányos helyzetű családokról, gyerekekről, a tanulási zavarokról, az idegen nyelvi környezetről, de nem voltak ezek a témák kibontva. Nem tudtam, hogyan legyek hatékony a tanításban, amikor a magyar nyelvet szinte idegen nyelvként tanítom. Utánajártam, olvastam, érdeklődtem, tanul-

tam. Hasznosak voltak a továbbképzők is, szívesen emlékszem vissza néhányra. Ezeket a tapasztalatokat, élményeket később nagyon jól fogom tudni hasznosítani, kamatoztatni.

– *Baráti társaságokban miről esik szó, amikor Csángóföldről meséltek?*

G.E.: – Általában arról esik szó, illetve arra kérdeznak rá, ami különbözik ahhoz képest, ami nálunk van. Első helyen általában a nyelvről van szó: ti ott milyen nyelvet beszéltek, hogy értekeztek a bolti eladóval, eltér-e az ottani magyar attól, amit mi beszélünk, rögtön ezután jön a „mondj valamit csángó nyelvjárásban”?! Szoktak kérdezni a felekezeti hovatartozásról, kulturális különbségekről, helyi szokásokról, a népesség átlag-életkoráról, a körülményeinkről, az itteni társaságunkról, stb.

G.R.: – „Na, milyen az élet a csángóknál?” – ez a leggyakoribb kérdés. A mindennapi élet sokkal érdekesebbnek tűnik, mint a tanítás. Az elején minden új volt, amit meséltem. Nagyon izgalmas volt rajtam keresztül is ez a világ. Néhányuknak annyira, hogy el is jöttek meglátogatni. A többiek évek óta csak tervezik, de még nem jutottak el. Nemhiába mondtam az elején, hogy milyen hosszúnak tűnt az út Csíkszeredától a Szeret partjáig. Hát még Kolozsvártól, Szilágyságtól, Bihartól.

– *Ha némileg logikátlanul a nagypataki, forrófalvi emberek alapján kellene általánosítanunk a moldvai magyarokról, akkor milyen pozitív, és negatív vonást, vonásokat emelnétek ki?*

G.E.: – Nem tudok így településspecifikusan elkülöníteni. Az az általános képem a csángókról – s ez sem valójában az enyém, nekem is mondta valaki, de egyet tudok érteni vele, hogy a csángók mindig meglepnek. És valóban. Olyan intenzíven és teljesen előre láthatatlan módon, hogy néha csak kapkodom levegő után. Legtöbbször jók ezek a meglepetések, de előfordult már, hogy inkább nem lepődtem volna meg.

G.R.: – Több embert megismertem különböző településekről. Nem eleget ahhoz, hogy általánosítani tudjak, de – mondom – nem korlátozódik az ismeretem, tapasztalatom erre a két településre. Mégis van, amiben látok hasonlóságot. Tény, hogy nagyon sok nyomorúságon mentek keresztül, főleg az idősek, mégis megmaradtak egy pozitív életszemlélettel. „Mit csányunk? Menünk elé!” – szinte minden második, harmadik mondatukban hallom. Ezt teljes bizalommal, és főleg hittel mondják. Lehet a hitet is tanulni tőlük. A mindennapi, szoros kapcsolatot Istennel, ami nagyon sokat jelent főleg a nehéz időkben, de nem csak. Ez példaértékű lehet. Ha a kezdeti bizalmatlanság megszűnik, nagyon jószívűek, gondoskodók, és befogadók. Azonban nem a német precizitás az erősségük. „A jól van” – hallom ezt is sokszor. Van, hogy ráérősek, el-elfelejtenek viszonylag fontos dolgokat is, aztán ha később eszükbe jut, nem tanúsítanak nagy megbánást a mulasztásért.

– *Jó lenne előzőleg felkészülnie Moldvából annak, aki ide jön tanítani? Vagy ezt csak élőben lehet igazából megtapasztalni?*

G.E.: – Nem tartom kizártnak, hogy valamilyen történelmi és néprajzi ismeretnek jó a birtokában lenni, amikor idejön az

ember, de amit itt lát az a legtisztább. A benyomásokat, ízeket, arcokat, kézfogásokat itt kell átélni, erre felkészülni szerintem nem lehet. Legtöbbünknek megvan a története, az ideérkezésünk, a „beavatásunk”, de ezeket hallva sem biztos, hogy tudja, aki jön, hogy mire vállalkozik.

G.R.: – Egyetérték Eszterrel. Mindenképp érdemes felkészülni, érdeklődni, olvasgatni. Csak ennyiből nem lehet megismerni Moldvát, a falvakat. Már csak azért sem, mert mindegyik település más egy kicsit. Az, amit én Nagypatakról, Forrófalváról mesélek valakinek, nem biztos, hogy ugyanaz, amivel egy másik faluban találkozni fog. Még a nagypatakiaknak is van valamilyen mondanivalójuk a kákovaiakról, bogdánfalviakról, arról, amiben nem hasonlítanak hozzájuk. A megismerésre időt kell szánni.

– *Soroljatok fel legalább 5 olyan látványt, pillanatot, arcot, személyt Csángóföldről, amit feltennétek a facebook, instagram oldalakra, abba az albumba, amit évek múlva is szívesen megosztanátok újra.*

G.E.: – Van egy csángó néni, őt indokolatlanul nagyon szeretem, vele öröm találkozni, az ő portréját mindeképp. Aztán van Klézsen egy kicsike utcában egy kereszt, amiről az elmúlt két hónapban valamikor eltűnt a kétnyelvű felirat – ezen a keresztben Jézust átöleli egy borostyáninda – ez lenne a második. A harmadik kép a Szeret-völgyét rögzítené, azt a részletét a tájnak, amit akkor látok, mikor kijövök az iskolából. Negyedik, egy fehérre meszelt, kék ablakos, takaros kis házecska Patakon. Az ötödik pedig a trunki hujjogató egy pillanata, amikor egészen kicsike gyerekek táncoltak körbe, nagyon jó ritmusérzéssel, nagy beleadással – de ez nem is annyira kép, inkább GIF lenne talán. Képbe nem lehetne foglalni, de ki nem hagynám a helyi levest, a lét, borscsot, cibret, - nevezék itt bárhogy - a nagyon sok jó dolog közül számomra az egyik legjobbat.

G.R.: – Nem szeretnék fontossági sorrendet állítani, nehéz most ötöt kiválasztani. Azt hiszem néhány „keresztanya”, „keresztapa” portréja bekerülne ebbe az albumba. Hat év alatt sok kollégát ismertem meg. Néhányuk már továbblépett, mégis tartjuk a kapcsolatot. Ezeket is szeretném megőrizni. A gyerekekkel is sok, többnyire jó pillanatom volt. Nagyon szeretem őket! Kicsit lehet, hogy közhelyként hangzik, de mindegyikkel van valami különleges élményem. És persze a szülőkről sem feledkezni el. Valószínűleg azért, mert itt élek, úgy gondolom, Nagypatak egy nagyon jó hely egész Moldvában. Nagyon értékes falu, néprajzilag is sok kincset rejteget. Ugye mondtam, hogy elfogult vagyok?! Facebook-ra vagy Instagram-ra sajnos a falu hangulatát, azt az érzést, amit ad, nem tudom feltenni. Talán egy – egy utcarészlet, vagy ház megragadhatna belőle valamit. A sok jó gondolatot, bölcsességet, amit már említettem, azt is összegyűjteném egy helyre, egy albumba. Hasznos lesz néha elővenni, emlékezni rájuk. A templom búcsúk is jó emlékek maradnak. Aztán a kirándulások kedves emberekkel, különböző turistacsoportokkal. Időközben egy-egy kedves támogatót sodort ide a kíváncsisága, érdeklődése, a csángók iránt érzékenysége. Kedvesek ezek a kapcsolatok is. Ugye ez már több mint öt?

A beszélgetést készítette Petres László

Bartosné bába



Fehér szetterben, fekete kendővel Bartosné bába.

Minek is hitták? Nem tom, nem bírom megmondani, minek hitták. Ettől tanultam vuot, leánykölök votam s tanultam vot izét, ezt ne, mikor délnek húzták a harangot, ettől a zöregtől tanultam, s nem felejtem el

mamáig. Mikor délnek húzzák a harangokat, akkor ez a bába esszegyűtött ott a zógrádába, ott hol jöttetek tik bé s izé, a zunokái, a fiának a gyermekei ott vótak, játszottunk mük, én es ott vótam velik. Oszta azt mondta – háj, háj, leányom, mát káll énekeljünk, káll imádkozzunk. Délbe, mikor huzták a harangot, sasza ingeru-t, most mondjuk ingeru. Aszongya:

Szépen szól e küsharang,
s eppen dél vala
Szűz Máriának zájákán
zeng e Zur Angyala
Üdvez, üdvez,
üdvez légy Mária

Nem felejtem el, az öregnek a zéneke. Esszegyűtött, s el-
énekelte, s vetett keresztet, s oszta mi mentünk játszodni.
Bartosné bába.

(Benke Jánosné Pál Magdolna, szül. 1952, Forrófalva)



ELŐFIZETŐK

ROMÁNIA

BAJNA GYÖRGY – Gyergyószentmiklós; BÁLINT MÓZES – Székelyudvarhely;
CSISZER IMRE CSABA – Csíkszereda; CORNEL CADAR – Iași; DĂNILĂ IOAN – Bákó;
FORRAI TIBOR – Homoródszentpál; FÜLÖP LAJOS – Székelykeresztúr;
ISTÓK GYÖRGY – Klézse; ISTOC MIHAI – Klézse; KAKAS ZOLTÁN – Sepsiszentgyörgy; KISS MIKLÓS – Csíkszereda; KONSZA VILMOS – Sepsiszentgyörgy;
KOVÁCS ISTVÁN – Sepsiszentgyörgy; KÜRTI JENŐ – Marosvásárhely; LÉSTYÁN SÁNDOR – Kézdivásárhely;
PENTEK JÁNOS – Kolozsvár; ROBU ALEXANDRU – Kolozsvár; SEPRÓDI JÓZSEF – Dicsőszentmárton;
TAMÁS KLÁRA – Csíkszereda; TÁNCZOS VILMOS – Kolozsvár; TIMÁR KARINA – Kolozsvár; VITOS LÁSZLÓ – Csíkszereda

MAGYARORSZÁG

ANGER OTTÓ BÉLA – Szeged; BITTMAN KÁROLY – Zirc; CSÓTI MÁRTA – Budapest; DEMSE MÁRTON – Budapest; DÓSA GYULA – Szolnok;
Dr. ERDEI ANTAL – Gyöngyössolymos; ERDŐSINÉ KÉRY JUDIT – Budapest;
FELFÖLDI ELEK – Budapest; GÁTAY ISTVÁN – Devecser; GERGELYNÉ KOVÁCS MÁRIA – Budapest;
GYÖNGYÖSSY LAJOS – Budapest; Dr. GYURKOVITS KÁLMÁN – Mosdós; HÉJJ CSABA – Budapest; HORVÁTH JÓZSEFNÉ – Velence;
HUDÁK JÓZSEFNÉ – Szerencs; Dr. ISZLAI SÁNDOR – Berettyóújfalu; JÓZSA LÁSZLÓ – Tápiógyörgye; Dr. KÁLMÁN FLÓRA – Kecskemét;
KEÖVES FERENC – Páty; Dr. KÉRY SÁNDOR – Budapest; Ifj. KÉRY SÁNDOR – Budapest; Dr. KÓVÁRY GYÖRGY – Zirc;
KUKODA VILMOS – Zirc; MOLNÁR ALADÁR – Sopron; MUNKÁCSI GYÖRGY – Szolnok; NAGY JUDIT – Pécs;
PAPP DEZSŐ – Békésszentandrás; Dr. SURDY MIKLÓS – Budapest; SZAMOSI ELEMÉR – Budapest; SZEMES KÁLMÁN – Budapest;
TOST ATTILA – Sopron; VÁRKÖVI LÁSZLÓ – Vác; ZIRCI ORSZÁGZÁSZLÓ ALAPÍTVÁNY – Zirc

MÁS

Dr. DOBÓ ATTILA – Németország; Dr. DOBÓ TIBOR – Németország; FODOR ALBERT – USA; KISS ISTVÁN – USA

INTÉZMÉNYEK

ATCOM SZÖVETKEZETI TÁRSASÁG – Csíkszereda; BOD PÉTER MEGYEI KÖNYVTÁR – Sepsiszentgyörgy; Csíki SZÉKELY MŰZEUM – Csíkszereda
KÁJONI JÁNOS MEGYEI KÖNYVTÁR – Csíkszereda



9 771224 535005 2001